

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση και Ιδιότητα του πολίτη

**Το Καθεστώς Ιθαγένειας και η Ιδιότητα του πολίτη στην
Ελλάδα. Μία κριτική-ιστορική επισκόπηση.**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΝΟΜΑ: Ηλιάννα Σκούρα

Τριμελής εξεταστική επιτροπή: Γαζή Ε., Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, επιβλέπουσα,
Βεντούρα Λ., Καθηγήτρια, μέλος, Καρακατσάνη Δ., Καθηγήτρια, μέλος

ΚΟΡΙΝΘΟΣ 2017

Copyright © 2017 Ηλιάννα Σκούρα

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6-7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	8-10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19 ^Ο ΑΙΩΝΑ.....	11
2.1 ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ.....	12-14
2.2 Η ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΟ ΚΡΑΤΟΣ.....	14-15
2.2.1 ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΟΤΗ ΣΤΟΝ ΥΠΗΚΟΟ.....	14-15
2.2.2 Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΥΤΟΤΕΛΗΣ ΝΟΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ.....	16-16
2.2.3 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΘΡΟΑΣ ΠΟΛΙΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΗ ΕΛΑΦΩΝ.....	16-18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20 ^Ο ΑΙΩΝΑ...18-19	
3.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΑΛΛΟΓΕΝΟΥΣ» ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ.....	20-22
3.2 ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΦΕΡΕΙ Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ.....	22-23
3.3 ΟΜΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΟΜΟΓΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΩΗΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ.....	24-28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 21 ^Ο ΑΙΩΝΑ.....	28-29
4.1 Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΤΟΥ 2004.....	29-32
4.2 Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ 2010.....	32-36
4.3 Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 3838/2010 ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ.....	36-42

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....44-45

ΠΗΓΕΣ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία, η οποία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών: Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση και Ιδιότητα του Πολίτη θα ασχοληθούμε με το Καθεστώς της ελληνικής ιθαγένειας και την Ιδιότητα του Πολίτη στην Ελλάδα. Για τον σκοπό αυτό θα εξετάσουμε τα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν για την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας από το 1821 μέχρι και σήμερα. Κριτήρια όπως η θρησκεία, η γλώσσα, η εντοπιότητα, το φρόνημα και κυρίως η καταγωγή κρίνονται ως τα καταλληλότερα εργαλεία για τους νομοθέτες, προκειμένου να συστήσουν μια κοινωνία πολιτών με κοινά χαρακτηριστικά. Η ελληνική ιθαγένεια παραδοσιακά χρησιμοποιεί το δίκαιο του αίματος, αν και σε κάποιες περιπτώσεις ισχύει και το δίκαιο του εδάφους. Με το τέλος του Ψυχρού πολέμου, οπότε η χώρα γίνεται κράτος υποδοχής μεταναστών, η ελληνική νομοθεσία προσπαθεί να εντάξει με διάφορους τρόπους τους μετανάστες στην κοινωνία. Ωστόσο, η συστηματική χρήση της καταγωγής και η επικράτηση του δικαίου του αίματος στην απόδοση της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη μέχρι και σήμερα προκαλεί προβλήματα, τα οποία η ελληνική πολιτεία αρνείται να λύσει, με εξαίρεση τη νομοθετική μεταρρύθμιση του 2010, η οποία όμως κρίθηκε αντισυνταγματική. Με την ολοκλήρωση της εργασίας αυτής συμπεραίνουμε, ότι το κριτήριο της καταγωγής, όπως και η επιμονή στην αρχή του δικαίου του αίματος για την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας, δεν είναι σε θέση πλέον να προσφέρουν ουσιαστικά αποτελέσματα στην κοινωνία.

Λέξεις- κλειδιά: δίκαιο του αίματος, δίκαιο του εδάφους, έθνος, ιδιότητα του πολίτη

Abstract

This paper, which is a thesis for a master degree in Social Discrimination, Migration and Citizenship, will deal with the matter of Citizenship in Greece. For this reason we will examine the measures which were taken under consideration regarding the Greek Citizenship from 1821 until today. Measures such as, religion, language, birth place, esprit and ancestry were considered by the legislators as the most suitable way to form a civil society with common features. Greek Citizenship traditionally applies the right of blood rather than the right of soil, which is present in special occasions. Since the end of the Cold War, Greece has become a host country of immigrants, so the Greek

Legislature tries to integrate immigrants into society by many ways. But, the persistence of using the right of blood as well as the ancestry regarding Greek Citizenship are responsible for many problems, which Greek society cannot solve effectively, despite the Law Act of 2010, which soon after considered as unconstitutional. In conclusion of this thesis, we believe, that nowadays, neither the right of blood nor the measure of ancestry as part of the Greek Citizenship, can bring desired effects into society.

Key- words: nation, right of blood, right of soil, citizenship

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει μία κριτική επισκόπηση της ιδιότητας του πολίτη στην Ελλάδα. Το καθεστώς ιθαγένειας που διατρέχει όλη την ιστορία του ελληνικού κράτους θα αποτελέσει την αφετηρία για την παρουσίαση του θέματός μας. Σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης είναι να αναδειχθούν οι ιδιαίτερες πτυχές της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη από την τομή της Επανάστασης το 1821 έως και σήμερα.

Συγκεκριμένα θα εξεταστούν τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για την απόδοση της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη. Κριτήρια όπως η γλώσσα, η θρησκευτική πίστη, η εντοπιότητα, το φρόνημα και κυρίως το γένος αναδεικνύονται τα καταλληλότερα εργαλεία για τους νομοθέτες τα πρώτα χρόνια μετά την Επανάσταση, προκειμένου να συστήσουν μία κοινωνία πολιτών με κοινά χαρακτηριστικά. Εν συνεχεία προστίθεται και το κριτήριο της εθνικής συνείδησης, ώστε να εξακριβωθεί αν ο εν δυνάμει πολίτης διαθέτει τα προσόντα για να είναι Έλληνας. Απώτερος στόχος της εργασίας αυτής μέσα από την μελέτη των νομοθετικών κειμένων είναι να παρουσιάσουμε την εξελικτική πορεία του γένους ως κριτήριο για την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας, ώστε να εξακριβώσουμε αν τελικά η χρήση του μπορεί να παράγει πλέον ασφαλή αποτελέσματα για το δίκαιο της ιθαγένειας και κατ' επέκταση για την κοινωνία.

Η διάρθρωση της εργασίας λοιπόν έχει ως εξής. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται μία εννοιολόγηση της ιδιότητας του πολίτη που θα μας επιτρέψει να συγκροτήσουμε το πλαίσιο αναφοράς της συγκεκριμένης μελέτης. Για το σκοπό αυτό επομένως κρίνεται απαραίτητη η συμβολή τόσο της πολιτικής όσο και της νομικής θεωρίας, οι οποίες προσφέρουν τα καταλληλότερα εργαλεία για να κινηθούμε με ασφάλεια γύρω από το καθεστώς της ιθαγένειας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην περίοδο του 19^{ου} αιώνα αναφορικά με το ζήτημα της ιθαγένειας. Συγκεκριμένα ο αιώνας αυτός που θεωρείται ο «αιώνας της συμπερίληψης» σε σχέση με την ιθαγένεια ξεκινά με την ίδρυση του ελληνικού κράτους και ολοκληρώνεται με το τέλος της Μεγάλης Ιδέας. Βασική επιδίωξη καθ' όλη την διάρκεια του 19^{ου} αιώνα είναι η ενσωμάτωση. Συνεπώς, το καθεστώς ιθαγένειας είναι πιο εξωστρεφές, διότι, επιδιώκει, και σε συνδυασμό με την

εδαφική επέκταση, να εντάξει όσο το δυνατόν περισσότερους στην ιδιότητα του Έλληνα πολίτη.

Στο τρίτο κεφάλαιο η μελέτη σχετίζεται με την ιθαγένεια κατά τον 20^ο αιώνα, οπότε ξεκινά μία αναδίπλωση σε σχέση με την απόδοση του Έλληνα πολίτη. Η πολιτεία προσπαθεί, αφού επεκτάθηκε όσο μπορούσε, να συστήσει μία όσο το δυνατόν ομοιογενή εθνικά χώρα. Έτσι ερμηνεύονται οι στερήσεις ιθαγένειας που διατρέχουν όλο τον 20^ο αιώνα και αφορούν αλλογενείς αρχικά, στους οποίους προστίθενται λίγο αργότερα οι μειονοτικοί και οι αντιφρονούντες. Συγχρόνως, παρουσιάζεται ο ΚΕΙ του 1955 και συγκεκριμένα η τομή που επέφερε στον κώδικα αυτό η ισότητα των φύλων το 1984. Από την άλλη, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου με τις μαζικές μεταναστεύσεις προς την Ελλάδα συντέλεσε στην ανάπτυξη μίας ιδιότυπης ομογενειακής πολιτικής, που αφορά τους ομογενείς της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της Αλβανίας. Η πολιτική που υιοθέτησε το ελληνικό κράτος απέναντι σε αυτές τις δύο ομογενειακές ομάδες αναλύεται διεξοδικά.

Στο τέταρτο κεφάλαιο η εργασία ασχολείται αμιγώς με τη νομολογία του 21^{ου} αιώνα σχετικά με το δίκαιο της Ιθαγένειας. Αρχικά γίνεται αναφορά στον ΚΕΙ του 2004, στη νομοθετική μεταρρύθμιση του 2010 και στην ακόλουθη αναστολή του ν.3838/2010 από το Συμβούλιο της Επικρατείας με δύο αποφάσεις. Συγχρόνως επιχειρείται και μία συνοπτική σύγκριση με τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης σε θέματα που άπτονται της ιθαγένειας.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την συνολική παρουσίαση των αποτελεσμάτων σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη και το καθεστώς ιθαγένειας στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Η ιθαγένεια είναι μία νομική κατασκευή που συγκροτεί μια σχέση μεταξύ ενός ανθρώπου και ενός κράτους. Σύμφωνα με τον πλέον διαδεδομένο ορισμό «ιθαγένεια είναι ο δημοσίου δικαίου δεσμός ενός ατόμου προς την πολιτεία, στο λαό της οποίας ανήκει»¹. Η ιδιότητα του πολίτη μία έννοια, που έχει εισαχθεί σχετικά πρόσφατα στην ελληνική βιβλιογραφία και που στη συγκεκριμένη εργασία θα παρουσιάζεται με την ίδια σημασία που έχουν και οι όροι ιθαγένεια και υπηκοότητα, μπορεί να κατανοηθεί πλήρως, αν παρατηρήσουμε τη συστατική της λειτουργία. Στο εσωτερικό επίπεδο η ιθαγένεια παρόλο που συγκροτεί το συλλογικό υποκείμενο του λαού με βάση τις αρχές της ισότητας των πολιτών και της οικουμενικότητας των δικαιωμάτων, ωστόσο κάποιες από τις λειτουργίες της αναδεικνύουν και φαινόμενα ανισότητας. Από την άλλη στο εξωτερικό επίπεδο η ιθαγένεια θεμελιώνεται πάνω σε μία αποκλειστική σχέση διαφοροποίησης ανάμεσα σε πολίτη και στον άνθρωπο. Επομένως, η ιθαγένεια αν και συνιστά μία ιδιότητα που ως βασικό στόχο έχει την παροχή ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών στους πολίτες, στη πραγματικότητα είναι ένα προνόμιο που παραχωρείται από το κράτος ακριβώς πάνω στη βάση της άρνησης της οικουμενικής θεμελίωσης των δικαιωμάτων².

Η ιδιότητα του πολίτη είναι μία διαφοροποιητική κατασκευή που χωρίζει αυτούς που την κατέχουν από τους υπόλοιπους. Συγχρόνως όμως η ιθαγένεια είναι ένα όριο, το οποίο δεν είναι στατικό αλλά ιστορικά δυναμικό και ευμετάβλητο. Η νοηματοδότηση της έννοιας έγκειται ακριβώς στη άρνηση της ιθαγένειας, δηλαδή στην έλλειψη των προϋποθέσεων που καθιστούν έναν άνθρωπο ως πολίτη. Το σύνορο της ιδιότητας του πολίτη είναι ρευστό και ιστορικά διαπραγματεύσιμο³.

Κυρίως μία από τις ιδιότητες της έννοιας συνίσταται στο γεγονός ότι ενσωματώνει το ιστορικό της περιβάλλον και ενσωματώνεται σε αυτό, συνιστά δηλαδή μία έννοια δυναμική που μπορεί ακόμα και να αυτοαναθεωρείται. Ωστόσο, το

---

¹ Ζ. Πασιά- Πασιώπη. *Δίκαιο Ιθαγένειας. Κτήση και απώλεια της Ελληνικής Ιθαγένειας*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 11.

² Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης ; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012, σελ.35.

³ Βλ. Δ. Δημούλης, «Ιδιότητα του πολίτη και πολιτικά δικαιώματα. Λειτουργία και υπέρβαση μιας διαφοροποιητικής κατασκευής», περιοδικό *Θέσεις*, τ 55. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=550 (πρόσβαση 10.7.2017)

μόνο που δεν αλλάζει αλλά αποτελεί συστατικό της στοιχείο είναι η ικανότητά της να διαιρεί ανθρώπους σε πολίτες και μη. Η έννοια της ιδιότητας του πολίτη λοιπόν ενέχει στο πυρήνα της μία διαίρεση και εκείνο που διαρκώς μετατοπίζεται είναι το κατώφλι της διαίρεσης, δηλαδή το που τοποθετείται ο αποκλεισμός σε σχέση με αυτήν⁴.

Επιπρόσθετα, αν και τα τελευταία χρόνια η έννοια της ιδιότητας του πολίτη αναφορικά με το δίπολο «συμπερίληψη–αποκλεισμός» περιορίζεται μόνο στους μετανάστες και συγκεκριμένα στις συνθήκες κάτω από τις οποίες θα γίνει δυνατή η απόκτηση της ιθαγένειας του κράτους υποδοχής, η αλήθεια είναι ότι αυτό συνιστά τη μία όψη του ζητήματος. Αυτό που κυρίως αναδεικνύει το δίπολο της ιδιότητας του πολίτη είναι οι σχέσεις εξουσίας, δηλαδή οι ιστορίες, ιδεολογίες πρακτικές και κανόνες που ανιχνεύονται σε κάθε πολιτική κοινότητα. Εξάλλου οι σχέσεις μετανάστευσης και ιδιότητας του πολίτη στην Ελλάδα μόλις πρόσφατα εισήλθαν στο πεδίο δημόσιου διαλόγου ενώ η διάσταση της ιθαγένειας ήταν πάντοτε παρούσα στην πολιτική ιστορία του κράτους αντανακλώντας τις στρατηγικές επιλογές ενσωμάτωσης ή αποκλεισμού, δηλαδή τους πραγματικούς ή φαντασιακούς φόβους εσωτερικών και εξωτερικών απειλών. Συγκεκριμένα, είτε πρόκειται για τις Ελληνίδες οι οποίες μέχρι το 1984 φέρουν την ιθαγένεια του συζύγου τους είτε για Έλληνες κομμουνιστές οι οποίοι στερούνται την ιθαγένεια λόγω των φρονημάτων τους είναι ξεκάθαρο, ότι η μελέτη της ιθαγένειας σχετίζεται με τις σχέσεις εξουσίας του ελληνικού κράτους. Επομένως η ιδιότητα εν προκειμένω του πολίτη στη Ελλάδα, είναι κατά κάποιο τρόπο μία όψη της δημοκρατίας της Ελλάδας.

Η Ιδιότητα του πολίτη επειδή ακριβώς ενέχει στο πυρήνα της το δίπολο «ένταξη- αποκλεισμός», δηλαδή αρνείται τη συμμετοχή όλων ανεξαιρέτως των ανθρώπων στη πολιτική κοινότητα, έρχεται σε αντίθεση με τη μαρξιστική θεωρία για το κράτος. Αλλά και σε θεωρίες που σχετίζονται με τη καντιανή φιλοσοφία και προτείνουν έναν φιλελεύθερο κοσμοπολιτισμό, η ιδιότητα του πολίτη, υπό την έννοια της σχέσης νομικής υπαγωγής στο εθνικό κράτος, δεν αντιμετωπίζεται θετικά.

Ωστόσο, το γεγονός ότι το τελευταίο διάστημα παρατηρούνται κάποιες αλλαγές στο καθεστώς ιθαγένειας σχετικά με τους μετανάστες, συνιστά μία αλλαγή

---

⁴ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης ; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012, σελ.26.

πορείας προς μία πιο δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη μέσω της συμπερίληψης. Έτσι η απονομή της ιθαγένειας στους μετανάστες που επιχειρήθηκε κυρίως με τις ρηξικέλευθες αλλαγές που επέφερε ο Ν3838/2010, είναι μία προσπάθεια να μετατοπιστεί το κατώφλι του αποκλεισμού, με τη μετατόπιση αυτή νοούμενη όχι ως ποσοτική αλλά ως ποιοτική συμπερίληψη.

Στην παρούσα εργασία θα παρουσιάσουμε το καθεστώς ιθαγένειας στην Ελλάδα και για αυτό κρίνεται απαραίτητο να αναφέρουμε τους τρόπους με τους οποίους αποδίδεται η ιθαγένεια, προκειμένου να οριοθετήσουμε το πλαίσιο της μελέτης αυτής. Τα θεμελιώδη κριτήρια λοιπόν που διατρέχουν την ιστορία της ιθαγένειας είναι το δίκαιο του αίματος (*jus sanguinis*) και το δίκαιο του εδάφους (*jus soli*). Σύμφωνα με το δίκαιο του αίματος, η ιθαγένεια αποκτάται λόγω καταγωγής, ανεξάρτητα από τον τόπο που γεννιέται το άτομο. «Με την καταγωγή από ορισμένους γονείς μεταδίδεται η εθνική υπόσταση του γονέα προς το τέκνο το οποίο ανατρεφόμενο μέσα σε ορισμένη οικογένεια, οπουδήποτε και αν γεννιέται, ακολουθεί τα εθνικά γνωρίσματα της οικογένειάς του»⁵. Η αρχή του δικαίου του εδάφους εφαρμόζεται με βάση τον τόπο που γεννιέται ένα άτομο. Επομένως κάθε άτομο που γεννιέται στο έδαφος ορισμένης πολιτείας έχει την ιθαγένεια της πολιτείας αυτής⁶. Αξίζει να σημειωθεί πάντως ότι «τόσο το δίκαιο του εδάφους, όσο και το δίκαιο του αίματος συνιστούν περισσότερο θεσμοποιήσεις της εθνικιστικής ιδεολογίας, οι οποίες μεταγράφονται σε κανόνες δικαίου προκειμένου να εξυπηρετήσουν τη χάραξη των εθνολογικών ορίων μεταξύ των εθνών-κρατών, παρά ουδέτερες νομικές κατηγορίες»⁷. Έτσι, το δίκαιο του αίματος εγγράφεται σε μία εθνοτική (*ethnic*) παράδοση της ιδιότητας του πολίτη ενώ το δίκαιο του εδάφους σε μία φιλελεύθερη πολιτειακή (*civic*) παράδοση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

---

⁵ Ζ. Πασιά- Πασιώπη, *Δίκαιο Ιθαγένειας. Κτήση και απώλεια της Ελληνικής Ιθαγένειας*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 17.

⁶ Στο ίδιο.

⁷ Κόκκινος, «Τα Ελληνικά Συντάγματα και η ιδιότητα του πολίτη (1844-1927)», *Μνήμων*, τόμ.19, 1997, σελ.87.

Η περίοδος που θα εξεταστεί σε αυτό το κεφάλαιο αναφορικά με το ζήτημα της ιθαγένειας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «αιώνας της συμπερίληψης⁸». Από την έναρξη της Επανάστασης του 1821 μέχρι και την αναγκαστική ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας το 1923 παρατηρείται μία συστηματική προσπάθεια της ελληνικής πολιτείας να συμπεριλάβει στους κόλπους της όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους, με την προϋπόθεση να πληρούν τα κριτήρια που έχει θέσει αρχικά η επαναστατική διοίκηση και εν συνεχεία το νεοσύστατο κράτος. Κριτήρια όπως η θρησκευτική πίστη αρχικά, η εντοπιότητα και το γένος⁹, δηλαδή όσοι είναι μέλη του οθωμανικού ρουμ μιλέτ¹⁰, χρησιμοποιούνται από την ελληνική πολιτεία, προκειμένου να συστήσει μία κοινωνία πολιτών. Η ανάγκη ωστόσο για επέκταση της επικράτειας με την προσάρτηση νέων εδαφών κυρίως προς το τέλος της υπό εξέταση περιόδου υποχρεώνει την ελληνική διοίκηση να συμπεριλάβει και αλλογενείς πληθυσμούς μέσω της αθρόας πολιτοποίησης, δηλαδή της κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας από άτομα που κατοικούν στα προσαρτημένα εδάφη.

Με λίγα λόγια ο 19^{ος} αιώνας είναι μία περίοδος κατά την οποία «φτιάχνουμε την Ελλάδα», μέσω μίας δυνητικά πιο ανοικτής και εξωστρεφούς ελληνικής ιθαγένειας προς τους οθωμανικούς πληθυσμούς που πρόκειται να ενταχθούν στην ελληνική πολιτεία μετά την ολοκλήρωση της εδαφικής επέκτασης.

---

⁸ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης ; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012, σελ. 45.

⁹ Βλ. Σ.Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία, 19^{ος} αιώνας- 1919, Οι ελληνοορθόδοξες κοινότητες- Από το μιλλέτ των ρωμιών στο ελληνικό έθνος*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 1998.

¹⁰ Α. Αλεξανδρή, (1980) «Οι Έλληνες στην υπηρεσία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1850- 1922». *Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*. Τόμος 23, 1980, σελ.365-404.

2.1 ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Α. Όσοι κάτοικοι της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν είναι Έλληνες [...] Β. Όσοι κάτοικοι της Ελλάδος δεν πιστεύουσιν εις Χριστόν είναι Μέτοικοι.

Το παραπάνω απόσπασμα από τη Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος είναι ένα από τα τοπικά πολιτεύματα που ψηφίστηκαν κατά το πρώτο έτος της Επανάστασης του 1821, με σκοπό την προσωρινή διοικητική και στρατιωτική οργάνωση της πολιτείας. Διαπιστώνεται λοιπόν από την αρχή της πολιτειακής συγκρότησης, η πρόθεση των νομοθετών να συστήσουν μία κοινωνία πολιτών με κριτήριο την εντοπιότητα και την θρησκευτική πίστη, αν και παραδοσιακά όπως θα δούμε και παρακάτω η ελληνική πολιτεία στηρίζεται στην αρχή της καταγωγής και στο δίκαιο του αίματος για την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας. Οι νομοθέτες επιλέγουν το κριτήριο της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης για πολλούς λόγους. Καταρχάς η πίστη διαφοροποιούσε τους χριστιανούς αυτόχθονες από τους υπόλοιπους οθωμανούς γηγενείς, με τους οποίους την περίοδο αυτή βρίσκονταν σε αντίπαλα στρατόπεδα. Εκτός, λοιπόν, από τους προφανείς λόγους εσωτερικής ασφάλειας, η προβολή της χριστιανικής πίστης υιοθετήθηκε κυρίως και για διπλωματικούς σκοπούς¹¹. Συγκεκριμένα οι εκπρόσωποι της ελληνικής διπλωματίας παρουσίαζαν την πίστη των Ελλήνων ως διεύρυνση του χριστιανικού πολιτισμού στο νοτιοανατολικό άκρο της γηραιάς ηπείρου, με απώτερο σκοπό να εξασφαλίσουν τη βοήθεια των ευρωπαϊκών δυνάμεων για το ελληνικό ζήτημα. Τόνιζαν ότι η Επανάσταση των χριστιανών επιδιώκει, μεταξύ άλλων, την αποκατάσταση της καθολικής ειρήνης ώστε να διεξάγεται απρόσκοπτα το εμπόριο στην περιοχή, την προστασία των χριστιανικών αξιών και τη διασφάλιση της ευνομίας και του πολιτισμού.

Συγχρόνως, η επίκληση του θρησκευάτος για την σύσταση ελληνικής πολιτείας αποκαλύπτει με τον πιο εύγλωττο τρόπο την πρόθεση των νομοθετών από τα αρχικά στάδια της πολιτειακής συγκρότησης να συνδέσουν τους επαναστάτες με όλο τον χριστιανικό κόσμο της οθωμανικής αυτοκρατορίας που ήταν σαφέστερα μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο ελληνικό κόσμο τη δεδομένη στιγμή.

---

¹¹ Βλ. Ε. Βόγλη, «Έλληνες το γένος» *Η ιθαγένεια και η ταυτότητα στο εθνικό κράτος των Ελλήνων (1821-1844)*, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2008, σελ. 46.

Στα επόμενα επαναστατικά συνταγματικά κείμενα διατηρείται η ίδια διατύπωση για τον ορισμό του Έλληνα πολίτη, αλλά ο νομοθέτης προσθέτει στο Προσωρινό Πολίτευμα της Επιδαύρου του 1822 δύο ακόμα κατηγορίες, τους «έξωθεν ελθόντας» δηλαδή τους χριστιανούς ετερόχθονες και τους «ξένους» δηλαδή τους Δυτικούς φιλέλληνες, που επιθυμούν να πολιτογραφηθούν. Η οριοθέτηση του Έλληνα πολίτη μέσα από τον ιδιότυπο συγκερασμό *jus soli* και *jus religionis* που απαντάται και στο Σύνταγμα του Άστρους το 1823 προσθέτει ακόμα ως προϋπόθεση την γνώση της ελληνοφωνίας για τους «έξωθεν ελθόντας», αν και στη συνέχεια το κριτήριο της γλώσσας δε κρίνεται απαραίτητο να περιληφθεί στον ορισμό για την ταυτότητα των Ελλήνων πολιτών. Η επιλογή του γλωσσικού κριτηρίου τη δεδομένη στιγμή δημιουργεί εύλογα ερωτηματικά, διότι στους κόλπους των Ελλήνων επαναστατών υπήρχαν αρκετοί αξιόλογοι πολεμιστές όπως οι Σουλιώτες, οι οποίοι ήταν αλλόφωνοι. Προφανώς, οι νομοθέτες της εποχής εισήγαγαν το κριτήριο της γλώσσας, επειδή αδυνατούσαν να εντάξουν στους κόλπους της υπό σύσταση πολιτείας όλους τους ετερόχθονες, δηλαδή τους Έλληνες της οθωμανικής αυτοκρατορίας αλλά και αυτούς που κατοικούσαν στην Ευρώπη, με έναν κοινό ορισμό¹².

Επιπρόσθετα στο Σύνταγμα του Άστρους ο όρος «ξένοι» αντικαθίσταται από τον όρο «αλλοεθνείς» και παρουσιάζονται για πρώτη φορά οι όροι της πολιτογράφησης τους, οι οποίοι είναι σωρευτικά η επί πενταετία παραμονή στην επικράτεια, η κτήση ακίνητων κτημάτων και η μη τέλεση ποινικού αδικήματος κατά τη διάρκεια της παραμονής αυτής (παρ. Ιβ'). Εναλλακτικά τα μεγάλα ανδραγαθήματα, και οι σημαντικές εκδουλεύσεις εις τας χρείας της Πατρίδος, εννοούμενα με τη χρηστότητα των ηθών είναι δικαιώματα ικανά εις πολιτογράφησιν.

Στο Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827, συναντούμε για πρώτη φορά τον όρο «Δημόσιο Δίκαιο των Ελλήνων», όπου καθιερώθηκε με απόλυτη σαφήνεια η διάκριση των «έξω» Ελλήνων με γνώμονα τον τόπο προέλευσης τους. Με βάση αυτή τη διάκριση όσοι χριστιανοί βρίσκονταν υπό τον οθωμανικόν ζυγόν και αποφάσιζαν να μεταβούν στην επαναστατική επικράτεια και να πολεμήσουν ή να κατοικήσουν μόνιμα σε αυτήν αναγνωρίζονταν απευθείας ως Έλληνες πολίτες. Η απαραίτητη μετοικεσία στην ελληνική γη για την ομάδα αυτή εξηγείται από το

---

¹² Βλ. Ε. Βόγλη, «Η ταυτότητα του πολίτη και η διαμόρφωση της κοινωνίας των πολιτών (1821-1827)», στο: Μανιατάς Η.- Τεγόπουλος Ι. *Ιστορία των Ελλήνων*, τόμος 12, Εκδόσεις ΔΟΜΗ, σελ. 118.

γεγονός ότι είχε συμπεριληφθεί ως προϋπόθεση για την σύσταση ελληνικού κράτους στο Πρωτόκολλο της Πετρούπολης το 1826, εφόσον ο πλήρης διαχωρισμός μεταξύ Ελλήνων και Οθωμανών γινόταν με βάση τον τόπο κατοικίας τους. Από την άλλη πλευρά όσοι κατοικούσαν σε άλλες επικράτειες, τις οποίες δε διεκδικούσε η Οθωμανική αυτοκρατορία, αναγνωρίζονταν ως Έλληνες αν ήταν γεννημένοι από Έλληνα πατέρα, δίνοντας μόνο τον όρκο του Έλληνα πολίτη, χωρίς να είναι υποχρεωμένοι να μετοικήσουν στην ελληνική επικράτεια. Συγχρόνως, το Κεφάλαιο 'Δ «Περί Πολιτογραφίσεως» του Συντάγματος της Τροιζήνας, το οποίο παρουσιάζει τα κριτήρια που δυνητικά τίθενται σε ισχύ, δηλαδή η πρότερη τριετής παραμονή, το λευκό ποινικό μητρώο και η κτήση ακινήτων εντός ελληνικής, ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες ενός οργανωμένου κράτους, παρά μιας υπό σύσταση πολιτείας¹³.

2.2 Η ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ ΝΕΟΣΥΣΤΑΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

2.2.1 ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΟΤΗ ΣΤΟΝ ΥΠΗΚΟΟ

Λίγο μετά την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους η Αντιβασιλεία θεσπίζει το Βασιλικό Διάταγμα της 27^{ης} Δεκεμβρίου 1833 σύμφωνα με το οποίο η ελληνική επικράτεια διαιρείται σε δήμους και κοινότητες. Συγχρόνως, με βάση το συγκεκριμένο διάταγμα όλοι οι Έλληνες υπήκοοι υποχρεώνονται να εγγραφούν σε δήμους ή κοινότητες, προκειμένου να ασκήσουν τα πολιτικά τους δικαιώματα¹⁴. Η εγγραφή λοιπόν σε δήμους ή κοινότητες συνιστά τη νομική βάση της ιθαγένειας. Η ιδιότυπη αυτή εξομοίωση της Ιδιότητας του Έλληνα υπηκόου με την ιδιότητα του δημότη προωθείται τη δεδομένη στιγμή από την πολιτική ηγεσία τόσο για την καταγραφή του πληθυσμού, όσο και για την ανάγκη ομαλότερης δυνατής ένταξης των ετεροχθόνων στην ελληνική επικράτεια¹⁵. Ο ορισμός του δημότη στην τελική του μορφή είναι τόσο διεξοδικός που περισσότερο παραπέμπει σε νόμους περί ιθαγένειας

---

¹³ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης ; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012, σελ. 51.

¹⁴ Βλ. Νόμος της 27^{ης} Δεκεμβρίου 1833/ 8 Ιανουαρίου 1834, ΦΕΚ, αρ.3, 10/22 Ιανουαρίου 1834.

¹⁵ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης ; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, ό.π., σελ. 51.

των ευρωπαϊκών κρατών της εποχής παρά στους αντίστοιχους δημοτικούς νόμους¹⁶. Το γεγονός μάλιστα ότι η ιδιότητα του δημότη σημαίνει για τους φορείς της πολύ περισσότερα από ότι η ιδιότητα του πολίτη σε συνδυασμό με το ότι ο νόμος του 1833 προβλέπει τη δημοτικότητα για όλους ανεξαιρέτως, εξομοιώνοντας αυτόχθονες και ετερόχθονες, πιθανώς να οδήγησε και στην κρίση των σχέσεων μεταξύ αυτοχθόνων και ετεροχθόνων.

Συγκεκριμένα η κρίση θα ξεσπάσει στις αρχές του 1844 με αφορμή τη συζήτηση περι του δημοσίου δικαίου των Ελλήνων όπου με το άρθρο 3 του Συντάγματος, καθορίζονται οι προϋποθέσεις για την απόκτηση της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη με αφορμή την πρόταση για απαγόρευση της κατάληψης δημόσιων θέσεων από τους ετερόχθονες¹⁷. Η διαμάχη μεταξύ αυτοχθόνων και ετεροχθόνων αναφορικά με τη θέση των τελευταίων στο κρατικό μηχανισμό, θα φτάσει μέχρι και το σημείο να αμφισβητηθεί η ελληνικότητα των ετεροχθόνων και μάλιστα να αξιωθεί ο αποκλεισμός τους από την ελληνική ιθαγένεια. Η συμβιβαστική λύση που δόθηκε τελικά στο πρόβλημα αυτό αποτυπώνεται στην τελική διατύπωση της β' παραγράφου του άρθρου 3 του συντάγματος, όπου «Πολίται είναι όσοι απέκτησαν ή αποκτήσωσι τα χαρακτηριστικά του πολίτου κατά τους Νόμους του Κράτους». Έκτοτε η παραπάνω πρακτική, δηλαδή η μη συμπερίληψη του ακριβούς προσδιορισμού των χαρακτηριστικών του Έλληνα πολίτη θα αποτελέσει πάγια τακτική των νομοθετών. Επίσης από το 1844 και μετά το «ποιός θα είναι Έλληνας πολίτης» θα αφορά τον απλό νομοθέτη και όχι τον συντακτικό.

2.2.2 Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΥΤΟΤΕΛΗΣ ΝΟΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ

Ο πρώτος ελληνικός νόμος σχετικά με την ελληνική ιθαγένεια δημοσιεύτηκε το 1835¹⁸. Μέχρι τότε το μοναδικό κριτήριο για την αναγνώριση των Ελλήνων υπηκόων συνιστούσε το βασιλικό διάταγμα το οποίο όριζε, ως προϋποθέσεις για την απολαβή των πολιτικών δικαιωμάτων του Έλληνα, καταρχήν τον όρκο της υποταγής και την

¹⁶ Βλ. Ε. Βόγλη, «*Έλληνες το γένος*»., ό.π., σελ.217.

¹⁷ Βλ. Γ. Κόκκινος, «*Τα Ελληνικά Συντάγματα και η ιδιότητα του πολίτη (1844-1927)*», *Μνήμων*, τόμ.19, 1997, σελ.83.

¹⁸ Νόμος της 15^{ης}/27^{ης} Μαΐου 1835, «*Περί Ελληνικής Ιθαγένειας*», ΦΕΚ, αρ. 20, 16 Μαΐου 1835, σελ.142.

εγγραφή σε ελληνικό δήμο¹⁹. Σύμφωνα με το άρθρο 1 του συγκεκριμένου νόμου αναγνωρίζονται καταρχήν, ως Έλληνες υπήκοοι του ελληνικού βασιλείου α)όλοι όσοι έχουν γεννηθεί στο βασίλειο της Ελλάδος και εφόσον οι γονείς τους έχουν την ελληνική ιθαγένεια, β)όλοι όσοι είχαν αποκτήσει «επί τη βάσει των μέχρι τούδε νόμων το δικαίωμα της ελληνικής ιθαγένειας», γ)οι φιλέλληνες που είχαν πολεμήσει «τουλάχιστον διετίαν υπέρ της Ελληνικής ανεξαρτησίας», δ)οι χριστιανοί υπήκοοι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας που θα μετανάστευαν κατά το δικαίωμα που τους παραχωρούσε το Πρωτόκολλο της 16^{ης} Ιουνίου 1830 στην ελεύθερη Ελλάδα με κριτήριο την ανάμειξή τους στον ελληνικό πόλεμο τα προηγούμενα χρόνια και, ε) όσοι απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια δια της πολιτογραφήσεως. Με το άρθρο 2 του νόμου «έκαστος εντός της Ελλάδος υπό ξένων γονέων γεννηθείς δύναται, ενήλικος γενόμενος, να απαιτήσει το δικαίωμα της ιθαγένειας», αν και φαίνεται ότι θα υιοθετηθεί η αρχή του *jus soli*, ωστόσο, με το άρθρο 3 «Έκαστος εκτός της Ελλάδος από πατέρα Έλληνα γεννηθείς έχει το δικαίωμα της Ελληνικής Ιθαγένειας» ο νομοθέτης στρέφει πλέον τη προσοχή του στην ιθαγένεια του πατέρα και στο δίκαιο του αίματος το οποίο έκτοτε θα κυριαρχήσει στην ελληνική ιθαγένεια.

Ο νόμος για την ιθαγένεια του 1835 παρέμεινε αμετάβλητος ως το 1856 οπότε ψηφίστηκε ο «Αστικός Ελληνικός Νόμος²⁰». Οι διατάξεις περί ιθαγένειας του Αστικού Νόμου διατηρήθηκαν μέχρι τη δημοσίευση του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας του 1955. Με τη διατύπωση «Έλληνα είναι ο εξ Έλληνος πατρός γεννηθείς», (άρθρο 14^α του Αστικού Νόμου) βεβαιώνεται η απόλυτη υπεροχή που δίνει ο νομοθέτης στο δίκαιο του αίματος, με την ταυτόχρονη αναγνώριση βέβαια της αρχής του εδάφους ως εξαίρεση για θετά και εξώγαμα τέκνα ή πρόσωπα αγνώστου ιθαγένειας που γεννιούνται στην ελληνική επικράτεια. Έτσι λοιπόν τα πρόσωπα αυτά κατά παρέκκλιση αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια.

Παρόλα αυτά, αξίζει να σημειωθεί ότι ο νόμος του 1856 προβλέπει επίσης μία ιδιότυπη πολιτογράφηση για τον «μετανάστη δεύτερης γενιάς», αλλοδαπό που γεννήθηκε στη χώρα από γονείς που κατοικούν στην Ελλάδα για πέντε χρόνια. Με βάση το άρθρο 14, παρ. ε' του νόμου ο άνθρωπος αυτός μπορεί να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια κατόπιν υποβολής αίτησης εντός ενός έτους από την ενηλικίωσή

---

¹⁹ Βλ. Ε. Βόγλη, «Έλληνες το γένος»., ό.π., σελ.236.

²⁰ Αστικός Νόμος της 29^{ης} Οκτωβρίου 1856, ΦΕΚ, αρ. 75, 15 Νοεμβρίου 1856, σελ.399.

του. Το συγκεκριμένο άρθρο μάλιστα θα μπορούσε να συγκριθεί και με την πρόσφατη νομοθετική μεταρρύθμιση του 2010, όπου με ανάλογο τρόπο επιχειρείται η διευθέτηση του ζητήματος της ιθαγένειας της δεύτερης γενιάς μεταναστών στην ελληνική επικράτεια.

2.2.3 Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΘΡΟΑΣ ΠΟΛΙΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΗ ΕΔΑΦΩΝ

Ο αιώνας της «συμπερίληψης», όπως αποκαλείται ο 19^{ος} αιώνας σχετικά με την απόδοση της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη θα ολοκληρωθεί κυρίως με την προσάρτηση νέων εδαφών και τις μαζικές πολιτοποιήσεις όσων κατοικούν στα εδάφη αυτά, με τις ανταλλαγές πληθυσμών της Ελλάδας με την Βουλγαρία και την Τουρκία και θα καταλήξει με την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου.

Η διαδοχική επέκταση των συνόρων του ελληνικού κράτους είχε δύο κύριες επιπτώσεις. Πρώτον όλοι οι κάτοικοι των προσαρτώμενων εδαφών αποκτούσαν αυτομάτα την ελληνική ιθαγένεια ενώ όσοι επέλεγαν την οθωμανική τους υπηκοότητα αν και μπορούσαν να παραμείνουν για ένα ικανό χρονικό διάστημα στις εστίες τους, θα έπρεπε υποχρεωτικά να μεταναστεύσουν. Παραδείγματα τέτοιας αθρόας απονομής ιθαγένειας ανιχνεύονται με την προσάρτηση της Θεσσαλίας-Άρτας, στη Σύμβαση του 1881 μεταξύ Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, σύμφωνα με την οποία όσοι διατηρήσουν την οθωμανική ιθαγένεια έχουν περιθώριο τριών ετών να εγκαταλείψουν τη χώρα²¹. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι το καθεστώς της αθρόας πολιτοποίησης οδήγησε μεταξύ άλλων στην υποχώρηση της διάστασης μεταξύ αυτοχθόνων και ετεροχθόνων και ανέδειξε την σχέση μεταξύ ομογενών και αλλογενών, εφόσον με την Σύμβασή του 1881, όπως και λίγο αργότερα με τους Βαλκανικούς πολέμους, το 1913, δεν γινόταν κάποια διάκριση μεταξύ ομογενών και μη, για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας. Έκτοτε η χρήση της «ομογένειας» θα λειτουργήσει όπως αναφέρει ο Δ. Χριστόπουλος, σαν ένας «τροχονόμος» ελληνικών αλυτρωτικών βλέψεων και διακρισιακών συνεπειών υπέρ

---

²¹ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης ; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, ό.π., σελ. 61.

των προσώπων που υπάγονται στο καθεστώς του ομογενούς, εντός ή εκτός επικράτειας²².

Με την Συνθήκη Ειρήνης του Νεϊγύ²³ μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων και της Βουλγαρίας και τη Σύμβαση μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας του 1919 αποφασίζεται η αμοιβαία και εθελοντική μετανάστευση των φυλετικών μειονοτήτων των δύο χωρών, η οποία μόνο τυπικά είχε προαιρετικό χαρακτήρα, εφόσον οι μέθοδοι της ελληνικής διοίκησης παρέπεμπαν περισσότερο σε υποχρέωση παρά σε προαίρεση. Με βάση τη Σύμβαση Ανταλλαγής, εκδίδεται Βασιλικό Διάταγμα το 1922, σύμφωνα με το οποίο τα πρόσωπα που προορίζονται για την Ελλάδα είναι Βούλγαροι ή Οθωμανοί υπήκοοι, ενώ όσοι προορίζονται για την Βουλγαρία Έλληνες ή Οθωμανοί.

Η παραπάνω διάταξη θα χρησιμοποιηθεί και στην υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών των Τούρκων υπηκόων «ελληνορθόδοξου θρησκειύματος» και των Ελλήνων υπηκόων «μουσουλμανικού θρησκειύματος» με τη Συνθήκη της Λωζάννης. Ωστόσο οι διαφωνίες μεταξύ των κυβερνήσεων αναφορικά με τους «εγκατεστημένους» εξαιρεθέντες της Σύμβασης για την ανταλλαγή των πληθυσμών, λύνονται με τη Σύμβαση της Αγκυρας το 1930. Με βάση τη Σύμβαση αυτή λοιπόν την ελληνική ιθαγένεια απέκτησαν οι «Έλληνες ορθόδοξοι Τούρκοι υπήκοοι, οίτινες προ της 18 Οκτωβρίου 1912 εγκατέλειψαν τα τουρκικά εδάφη, άτινα, αποσπασθέντα εκ της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μεταβιβάσθηκαν εις τρίτα κράτη²⁴.

Επιπρόσθετα αξίζει να αναφερθεί η Σύμβαση περί ιθαγένειας μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας που υπογράφηκε το 1926, στην οποία περιλαμβάνονται διατάξεις αθρόας πολιτοποίησης, όπως επίσης και αρκετά χρόνια αργότερα με την προσάρτηση της Δωδεκανήσου με την Συνθήκη των Παρισίων το 1947, οπότε καθορίζονται οι προϋποθέσεις αποβολής της ιταλικής ιθαγένειας και η απόκτηση της ελληνικής για τους κατοίκους των νησιών.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι η ελληνική διοίκηση υιοθετώντας μία πιο ευέλικτη αντίληψη περί έθνους κατορθώνει να συμπεριλάβει στους κόλπους της όσο το

---

²² Βλ. Στο ίδιο σελ 62.

²³ 14/27 Νοεμβρίου 1919 που κυρώθηκε με τον Νόμο 2433, ΦΕΚ, αρ. 162, 23 Ιουλίου 1920, σελ 1615.

²⁴ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης ; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, ό.π., σελ. 64.

δυνατόν περισσότερους ανθρώπους αποδίδοντας την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη με διάφορες τεχνικές, όπως με την αθρόα πολιτοποίηση, τις ανταλλαγές πληθυσμών ακόμα και με την κατάταξη στον ελληνικό στρατό των ομογενών αλλοδαπών. Όμως, το τέλος της Μεγάλης Ιδέας και των αλυτρωτικών βλέψεων υπαγορεύουν άλλες προτεραιότητες και πολιτικές σκοπιμότητες, οι οποίες στο εξής θα επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΤΟΝ 20^Ο ΑΙΩΝΑ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα παρουσιαστούν οι πολιτικές στρατηγικές της ελληνικής διοίκησης αναφορικά με την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Ενώ λοιπόν τον προηγούμενο αιώνα πολιτειακού βίου η πολιτική πρακτική χρησιμοποιεί το γένος,- ένα γένος-ομπρέλα κάτω από την οποία έβρισκαν στέγη εντελώς διαφορετικές εθνογλωσσικές ομάδες²⁵-, προκειμένου να συμπεριλάβει όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους για το νεοσύστατο κράτος, κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα το γένος υιοθετείται για να αποκλείσει. Η ομάδα-στόχος του αποκλεισμού θα είναι ο «αλλογενής», ο οποίος με διάφορους τρόπους θα στερείται την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη.

Συγχρόνως, την περίοδο αυτή το ελληνικό κράτος αξιώνει από τους πολίτες και νομιμοφροσύνη διαφορετικά προβαίνει σε αφαιρέσεις ιθαγένειας, κάτι το οποίο εφεξής θα καταστεί πολιτειακή ρουτίνα. Η πρακτική της στέρησης της ιθαγένειας αφορά τους λεγόμενους «εσωτερικούς εχθρούς» (μειονοτικούς από το 1926 ως το 1998 και αντιφρονούντες από το 1940 ως το 1974) και λήγει με την κατάργηση του άρθρου 19 του ΚΕΙ του 1955, σύμφωνα με το οποίο όσοι αλλογενείς έφευγαν από τη χώρα χωρίς την πρόθεση επιστροφής έχαναν την ιθαγένεια τους. Ουσιαστικά όμως και οι ηττημένοι του Εμφυλίου ως αλλόγενείς αντιμετωπίζονται.

Προς το τέλος του αιώνα η πολιτεία καλείται να αντιμετωπίσει την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη κάτω από το βάρος δύο παραγόντων, οι οποίοι επέφεραν

---

²⁵ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης ; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, ό.π., σελ. 74.

σημαντικές αλλαγές στο δίκαιο της ιθαγένειας, το οποίο άρχισε να υιοθετεί πάλι στρατηγικές συμπερίληψης. Πρόκειται, για την ισότητα των φύλων το 1984, οπότε «Έλληνας γεννιέσαι» και από μητέρα αλλά, κυρίως, για την μαζική μετοίκηση πληθυσμών προς την Ελλάδα που συντελείται με το τέλος του Ψυχρού πολέμου. Στο πλαίσιο αυτό η «ομογενειακή» πολιτική θα φτάσει στο ιστορικό της όριο με τις όποιες παλινωδίες, αναφορικά με τους Έλληνες ομογενείς της Αλβανίας και τους ομογενείς της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

3.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ «ΑΛΛΟΓΕΝΟΥΣ» ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ

Ο «αλλογενής» Έλληνας πολίτης που θα απασχολήσει έντονα το δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας την περίοδο αυτή δεν οριοθετείται αποκλειστικά με βάση το κριτήριο της υπαγωγής στο ελληνορθόδοξο γένος και της «καταγωγής» αλλά κυρίως σύμφωνα με το κριτήριο της «εθνικής συνείδησης». Προς επίρρωση των παραπάνω σε εγκύκλιο του Υπουργείου Εσωτερικών το 1961, αναφέρεται ότι: [...] το Υπουργείον, εν τη ερμηνεία των όρων «ομογενής» και «αλλογενής» δεν ελάμβανε ως μόνο κριτήριο την φυλετικήν καταγωγήν του προσώπου. Αντιθέτως μάλιστα, εν αρμονία και προς την γνώμην του Συμβουλίου Ιθαγένειας και προς τα εν τη επιστήμη κρατούντα, το Υπουργείον εδέχθη πάντοτε ότι κύριον κριτήριον προς διάκριση ομογενών και αλλογενών είναι η εθνική συνείδησις. Ούτως, εις παρουσιασθείσας περιπτώσεις προσώπων ελληνικής φυλετικής καταγωγής εκρίθησαν αλλογενείς ως εστερημένα Ελληνικής εθνικής συνειδήσεως, ενώ άλλα μη ελληνικής καταγωγής (Βαυαροί, Ισραηλιταί) εθεωρήθησαν ομογενή ως εμφορούμενα υπό ελληνικής συνειδήσεως. Ούτως η διάκρισις μεταξύ «ομογενούς» και «αλλογενούς» δε θεμελιούται κυρίως επί της φυλετικής καταγωγής του προσώπου (εθνικότητας, θρησκείας, γλώσσης). Η φυλετική καταγωγή ή η εθνική προέλευσις του προσώπου δεν προσδιορίζει αυτή και μόνη την έννοιαν του ομογενούς ή αλλογενούς, αλλά αποτελεί επίκουρον στοιχείον προς συνεκτίμησιν εν τη όλη συγκεκριμένη κρίσει περι

του χαρακτηρισμού του προσώπου ως ομογενούς ή αλλογενούς, η οποία κρίσις κατά κύριον λόγον θεμελιούται επί της εθνικής αυτού συνείδησεως²⁶.

Αν λοιπόν οι αλλογενείς αρχικά καθορίζονται από τις διοικητικές πρακτικές με βάση το θρησκευτικό κριτήριο, κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, επικουρικά προστίθεται και το «φρόνημα». Επομένως Έλληνες ορθόδοξοι, οι οποίοι ανήκουν σε εθνικές ή εθνοτικές μειονότητες που κατοικούν στην ελληνική επικράτεια, μπορεί να λογίζονται ως αλλογενείς, οι οποίοι από ότι φαίνεται για την ελληνική πολιτεία συνιστούν απειλή για την διαδικασία εθνικής ομογενοποίησης. Η αντιμετώπιση των Ελλήνων αλλογενών ως «εσωτερικών εχθρών», κυρίως για τους Έλληνες αντιφρονούντες, την εποχή αυτή αδρανοποίησε το συστατικό όριο της καταγωγής και ανέδειξε το κριτήριο της εθνικής συνείδησης. Με λίγα λόγια το φρόνημα γίνεται γένος και το γένος φρόνημα την εποχή της αναδίπλωσης της ελληνικής ιθαγένειας²⁷.

Η αρχή της πολιτικής αυτής γίνεται με το Διάταγμα του 1927²⁸, οπότε η ελληνική διοίκηση επιχειρεί να ολοκληρώσει αυτό που δεν κατάφερε με τις ανταλλαγές πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας- Τουρκίας σχετικά με τους μειονοτικούς πληθυσμούς που διαβιούν στην ελληνική επικράτεια. Σύμφωνα με το παραπάνω Διάταγμα και συγκεκριμένα στο άρθρο 4 προβλεπόταν ότι: «Έλληνες υπήκοοι αλλογενείς, εγκαταλίποντες το ελληνικό έδαφος άνευ προθέσεως επανόδου, αποβάλλουσι την ελληνικήν ιθαγένειαν. Τα ανήλικα τέκνα τα αποδημούντα μετ'αυτών αποβάλλουσι και αυτά συγχρόνως μετά των γονέων την ελληνικήν ιθαγένειαν. Η περί μη επανόδου πρόθεσις, αποτελούσα ζήτημα πραγματικών τεκμαίρεται εξ οιουδήποτε σχετικού γεγονότος». Το συγκεκριμένο άρθρο διατηρήθηκε και στον ΚΕΙ του 1955 με το άρθρο 19 χωρίς να διαφοροποιηθεί ουσιωδώς, καθώς η αυτόματη αναδρομική απώλεια της ελληνικής ιθαγένειας από τη στιγμή της διαπίστωσης της μη πρόθεσης επανόδου του αλλογενούς, μετατρέπεται σε δυνητική. Μάλιστα η εν λόγω διάταξη, η οποία θωρακίζεται κανονιστικά το 1975 μέσω του Συντάγματος, παραμένει σε ισχύ μέχρι και το 1998.

---

²⁶ Υπ' αριθμ. 12559/412 εγκύκλιος της 19.12.1961.

²⁷ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, ό.π., σελ. 81.

²⁸ Διάταγμα της 12^{ης} Αυγούστου 1927, «Περί κυρώσεως και τροποποιήσεως του από 13/15 Σεπτεμβρίου 1926 ΝΔ Περί τροποποιήσεως διατάξεων του Αστικού Νόμου», ΦΕΚ, αρ. 171, 13 Αυγούστου 1927, σελ. 1226.

Αξίζει να σημειωθεί πάντως ότι το μέτρο της αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας σε Έλληνες μειονοτικούς, ενώ αρχικά αφορούσε κυρίως Έλληνες Εβραίους, ρουμανίζοντες Βλάχους και σλαβόφωνους Μακεδόνες, στη συνέχεια στρέφεται κατά των μειονοτικών της Θράκης, ιδίως μετά τα γεγονότα στην Κωνσταντινούπολη και την εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στη Βόρεια Κύπρο.

Με την κατοχή το 1940, το μέτρο της αφαίρεσης της ιθαγένειας δεν αφορά μόνο Έλληνες μειονοτικούς αλλά διευρύνεται με κριτήριο κυρίως το φρόνημα έχοντας ως στόχο και τους αντιφρονούντες, οι οποίοι στερούνται την ελληνική ιθαγένεια. Καθοριστικής σημασίας προς την κατεύθυνση αυτή αποτελεί το ΛΖ/1947 Ψήφισμα της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής «Περί αποστερήσεως της Ελληνικής ιθαγένειας προσώπων αντεθνικώς δρώντων εν τω εξωτερικώ», το οποίο παρέμενε σε ισχύ και μετά την έναρξη ισχύος του ΚΕΙ το 1955, για να καταργηθεί εν τέλει το 1962. Ωστόσο και μετά την κατάργησή του ΛΖ Ψηφίσματος η ελληνική νομοθεσία συνέχιζε να αφαιρεί την ιθαγένεια Ελλήνων «δρώντων ή δρασάντων αντεθνικώς» στο εξωτερικό με τη μόνη διαφορά ότι η στέρηση της ιθαγένειας δεν θα είναι υποχρεωτική αλλά θα περιέρχεται στη διακριτική ευχέρεια της διοίκησης²⁹. Ακολουθώντας και το καθεστώς της δικτατορίας εφαρμόζει την ίδια πολιτική αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας με Συντακτική Πράξη, με την διαφορά όμως ότι όσοι στερούνται την ιθαγένειά τους με βάση την πράξη αυτή θα μπορούσαν να την επανακτήσουν με την αποκατάσταση της δημοκρατίας³⁰. Από την άλλη πλευρά οι μειονοτικοί στερούνται την ελληνική ιθαγένεια και μετά τη μεταπολίτευση μέσω της εφαρμογής του άρθρου 19 του ΚΕΙ που συνεχίζει να προβλέπει την αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας αλλογενούς σε περίπτωση εγκατάλειψης του ελληνικού εδάφους χωρίς την πρόθεση επανόδου. Το άρθρο αυτό εφαρμόζεται μέχρι και το 1998, οπότε και καταργείται, ύστερα από πιέσεις διεθνών οργανισμών και του νομικού κόσμου για τον αντισυνταγματικό του χαρακτήρα, καθώς το ελληνικό Σύνταγμα προβλέπει τη δυνατότητα αφαίρεσης της ελληνικής ιθαγένειας «μόνο σε

---

²⁹ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, ό.π., σελ. 89.

³⁰ Στο ίδιο, σελ. 89.

περίπτωση που κάποιος αποκτήσει εκούσια άλλη ιθαγένεια ή ανέλαβε σε ξένη χώρα υπηρεσία αντίθετη προς τα εθνικά συμφέροντα³¹.

3.2 ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΦΕΡΕΙ Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ

Οι μεταβολές και οι τροποποιήσεις που ανιχνεύονται στον Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας του 1955 με πιο σημαντική την αρχή της ισότητας των φύλων αναδεικνύουν με το πιο εύγλωττο τρόπο την πρόθεση του νομοθέτη να εναρμονιστεί αν και με καθυστέρηση με το διεθνές δίκαιο. Με τον Ν.1438/1984 οι Ελληνίδες γυναίκες αποκτούν το δικαίωμα να μεταβιβάσουν την ιθαγένειά τους στα παιδιά τους. Έκτοτε το άρθρο 1, παράγραφος 1 του ΚΕΙ τροποποιείται ως εξής: «Το τέκνο Έλληνα ή Ελληνίδας αποκτά από τη γέννησή του την ελληνική ιθαγένεια³²», το οποίο αποτελεί τομή για το δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας. Παρατηρούμε καταρχήν λοιπόν ότι ο νομοθέτης θέλοντας να υλοποιήσει την συνταγματική επιταγή της ισότητας των δύο φύλων καταλήγει στη δημιουργία πολυϊθαγενών ατόμων, κάτι που για την Ελλάδα είναι αδιάφορο, αν δηλαδή ένα άτομο αποκτά με τη γέννησή του, εκτός από την ελληνική και κάποια άλλη ιθαγένεια³³.

Άλλη σημαντική μεταβολή είναι η καθιέρωση του πολιτικού γάμου ως υποστατού σύμφωνα με τον Ν1250/1982, καθώς έως τότε ο μη ορθόδοξος γάμος Έλληνα με αλλοδαπή απέκλειε τα τέκνα του από την ελληνική ιθαγένεια. Πριν από τη τροποποίηση του συγκεκριμένου νόμου τόσο οι πολιτικοί γάμοι όσο και αυτοί που δε γίνονταν με το ορθόδοξο τυπικό θεωρούνταν ανυπόστατοι. Με τον Νόμο 1250 του 1982 θεωρήθηκαν αναδρομικά υποστατοί, δηλαδή υπαρκτοί, ωστόσο με το Νόμο 1438/1984 (άρθρο 7 παρ. 3), η αναδρομική ισχύς του δεν έχει καμία επίδραση στην ιθαγένεια των συζύγων³⁴. Τα παράπανω είναι ενδεικτικά της αγκύλωσης της ελληνικής πολιτείας σε παραδοσιακές αντιλήψεις που ως τότε κατίσχυαν και της

³¹ Άρθρο 4, παρ. 3 του Συντάγματος 1975/1986/2001.

³² Άρθρο 1 του Ν1438/1984, ΦΕΚ Α', αρ. 60, 8 Μαΐου.

³³ Ζ. Πασιά- Πασιώπη. *Δίκαιο Ιθαγένειας. Κτήση και απώλεια της Ελληνικής Ιθαγένειας*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 43.

³⁴ Ζ. Πασιά- Πασιώπη. *Δίκαιο Ιθαγένειας. Κτήση και απώλεια της Ελληνικής Ιθαγένειας*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 48.

ανάγκης περαιτέρω νομοθετικών παρεμβάσεων, που με καθυστέρηση βέβαια επιχειρούσαν να ανατρέψουν τέτοιου είδους αναχρονιστικές διατάξεις.

Εξίσου σημαντική μεταβολή είναι και η καθιέρωση της αρχής της ανεξαρτησίας ή ατομικότητας της ιθαγένειας, εφόσον μέχρι τότε ίσχυε η αρχή της κτήσης της ιθαγένειας λόγω γάμου. Έτσι λοιπόν καταργούνται προηγούμενες διατάξεις που όριζαν ότι η Ελληνίδα που παντρευόταν αλλοδαπό έχανε την ελληνική ιθαγένεια, εκτός αν προηγουμένως δήλωνε την αντίθεση της και, αντίστροφα, η αλλοδαπή που παντρευόταν Έλληνα αποκτούσε αυτοδικαίως την ελληνική ιθαγένεια, εκτός αν προηγουμένως είχε δηλώσει ρητά ότι δεν το επιθυμεί.

Η εφαρμογή κατά απόλυτο τρόπο της αρχής της ανεξαρτησίας της ιθαγένειας των γυναικών κυρίως σε σχέση με το γάμο είχε ως αποτέλεσμα την υπαγωγή των συζύγων Ελλήνων πολιτών στο ίδιο καθεστώς με τα υπόλοιπα πρόσωπα που είχαν καταθέσει αιτήσεις πολιτογράφησης, χωρίς να διαθέτουν κανένα συγκριτικό πλεονέκτημα για την κτήση ελληνικής ιθαγένειας λόγω του γάμου τους με Έλληνα.

3.3 ΟΜΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΟΜΟΓΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΩΗΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ

Ο δεύτερος παράγοντας που θα επιφέρει πολλές αλλαγές στο δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας σχετίζεται με τις μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών προς την Ελλάδα. Πράγματι το τέλος του Ψυχρού πολέμου, με την κατάρρευση των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού», επιφέρει ένα μαζικό μεταναστευτικό κύμα προς τη χώρα. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, πολιτικοί πρόσφυγες που δεν είχαν επαναπατριστεί, ομογενείς από πλούσιες χώρες και ομογενείς ή αλλογενείς από φτωχές χώρες ανακαλύπτουν την ελληνική ιθαγένεια, η οποία καθίσταται εξόχως ελκυστική τη δεδομένη στιγμή, εφόσον ισοδυναμεί με μία ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη.

Σε αντίθεση με τον προηγούμενο αιώνα, οπότε η ομογενειακή πολιτική αφορούσε όσους βρίσκονταν εκτός επικράτειας, οι οποίοι χρησιμοποιούνταν στα πλαίσια αλτρωτικών βλέψεων, ο δεύτερος αιώνας του πολιτειακού βίου της

Ελλάδας παρουσιάζει έναν επαναπροσδιορισμό των όρων και των προϋποθέσεων απόδοσης της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη αλλά πλέον εντός της ελληνικής επικράτειας.

Οι δύο κατεξοχήν ομογενειακές ομάδες με τις οποίες θα ασχοληθούμε στο συγκεκριμένο κεφάλαιο είναι οι «παλινοστούντες Ελληνοπόντιοι» και οι Έλληνες ομογενείς της Αλβανίας. Ουσιαστικά το μόνο κοινό στοιχείο αναμεσα στις δύο αυτές ομάδες είναι ότι αναγνωρίζονται ως ομογενειακές, διότι η ελληνική πολιτεία χρησιμοποίησε τελείως διαφορετικές πρακτικές, προκειμένου να τις εντάξει στο δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας. Συγκεκριμένα η πρώτη ομάδα αρχικά τουλάχιστον κατόρθωσε σχετικά εύκολα να ενταχθεί στις τάξεις των πολιτών του ελληνικού κράτους, ωστόσο λίγες δεκαετίες αργότερα τα πράγματα άλλαξαν ριζικά με αποτέλεσμα η προοπτική της ελληνικής ιθαγένειας για όσους δεν την είχαν αποκτήσει εξαρχής να είναι σχεδόν απίθανη. Από την άλλη πλευρά οι «Βορειοηπειρώτες» ακολούθησαν αντίστροφη πορεία. Στη περιπτώσή τους η ελληνική πολιτεία ενώ στην αρχή αρνιόταν εμφανικά τη χορήγηση ελληνικής ιθαγένειας, αργότερα προχώρησε στη πολιτογράφησή τους και μάλιστα κατά προτεραιότητα.

Αναφορικά λοιπόν με τους «παλινοστούντες Ελληνοπόντιους» προβλέπεται ένα καθεστώς ειδικής μεταχείρισης καθώς με το Νόμο 2130/1993 (άρθρο 6) οι παλινοστούντες Έλληνες ποντιακής καταγωγής επιτρέπεται να εγγράφονται στα μητρώα αρρένων, δημοτολόγια και ληξιαρχικά βιβλία βάσει των στοιχείων των διαβατηρίων τους, κατά παρέκκλιση από κάθε γενική ή ειδική διάταξη, που προβλέπει την υποβολή ορισμένων δικαιολογητικών, όταν οι ανωτέρω αδυνατούν να προσκομίσουν τα δικαιολογητικά αυτά. Συγχρόνως τους δίνεται η δυνατότητα να αποδεικνύουν με υπεύθυνη δήλωσή τους (Ν. 1599/1986) στις αρμόδιες αρχές όσα στοιχεία- πλην του έτους γεννήσεώς τους- δεν προκύπτουν από το διαβατήριό τους. Η συγκεκριμένη διαδικασία εκκινούσε από τα ελληνικά προξενεία στην ΕΣΣΔ τα οποία εξέδιδαν τη λεγόμενη «θεώρηση παλινοστήσεως» προς την Ελλάδα. Εν συνεχεία οι ενδιαφερόμενοι απευθύνονταν στις νομαρχίες του τόπου που ήθελαν να εγκατασταθούν από τις οποίες ζητούσαν τον καθορισμό της ιθαγένειάς τους και την εγγραφή τους στα δημοτολόγια. Με αυτό τον τρόπο καθιερώνονται νέες συνοπτικές διαδικασίες κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας οι οποίες κρίνονται ιδιαίτερα ευάλωτες

σε φαινόμενα διαφθοράς, εφόσον για για την απόδοση σε κάποιον της ιδιότητας του ομογενούς αρκούσε η κατάθεση από τον ενδιαφερόμενο μιας υπεύθυνης δήλωσης μαζί με ένα πιστοποιητικό γέννησης. Η συγκεκριμένη πρακτική εντοπιζόταν κυρίως στα ελληνικά προξενεία και στα εκάστοτε ληξιαρχεία της ΕΣΣΔ, που πιστοποιούσαν την ελληνική καταγωγή του ενδιαφερόμενου³⁵.

Το τοπίο γύρω από την «παλιννόστηση» των ομογενών ποντιακής καταγωγής με τις συνοπτικές και συχνά διαβλητές διαδικασίες κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας άρχισε σταδιακά να αλλάζει από το 2000 και μετά. Συγκεκριμένα με την έκδοση του Ν 2790/2000³⁶ εισάγεται ένας υποτυπώδης έλεγχος από επιτροπές για τη διαπίστωση του ενδιαφερομένου ως ομογενούς της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, με αποτέλεσμα τη δραστική μείωση των κτήσεων ιθαγένειας από τους παλιννοστούντες ομογενείς. Την ίδια περίοδο το Συμβούλιο της Επικρατείας προβαίνει σε σωρεία ανακλήσεων ομογενών λόγω πλαστότητας ή παραποίησης των κρίσιμων δικαιολογητικών που οι ίδιοι έχουν προσκομίσει, για να τους χορηγηθούν οι προξενικές «θεωρήσεις παλιννοστήσεως». Τελικά το 2006 με το Ν. 3491/2006 (άρθρο 18), «Τα αιτήματα για απονομή της Ελληνικής Ιθαγένειας από γέννηση, τα οποία έχουν υποβληθεί μέχρι 31.5.2006 ενώπιον των Υπηρεσιών των Περιφερειών και των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων της Χώρας από άτομα προερχόμενα από χώρες της τέως Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών παραπέπονται αυτοδικαίως, από τις Υπηρεσίες των Περιφερειών και των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων στις αρμόδιες Ειδικές Επιτροπές του Ν 2790/2000 , προκειμένου να εξετασθούν σύμφωνα με την προβλεπόμενη από τον ανωτέρω νόμο διαδικασία [...]».

Σε όλο αυτό το διάστημα εκτιμάται πως γύρω στους 130.000 πολίτες της πρώην ΕΣΣΔ απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια, αν και ο αριθμός είναι σαφώς μεγαλύτερος αν λάβουμε υπόψη τα μέλη των οικογενειών τους, τα οποία αποκτούν την ιθαγένεια αυτοδικαίως³⁷. Επιπρόσθετα από έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι η

---

³⁵ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, ό.π., σελ. 130,135.

³⁶ Νόμος 2790/2000 «Αποκατάσταση των παλιννοστούντων ομογενών από την τέως Σοβιετική Ένωση και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ Α, αρ 24, 16.2.2000.

³⁷ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης;...*, ό.π., σελ. 143.

πλειοψηφία των Ελληνοποντίων είναι συγκεντρωμένοι στη Βόρεια Ελλάδα, όπως δηλαδή είχε συμβεί και με τους πρόσφυγες του 1923, ενώ το καθεστώς υπαγωγής τους στην εθνότητα που υιοθετεί η ελληνική πολιτεία προκειμένου να τους εντάξει στους κόλπους της, πιστοποιούν με το πιο εύγλωττο τρόπο την πρόθεση του νομοθέτη να δημιουργήσει μία ιστορική συνέχεια. Με άλλα λόγια μέσα από διάφορες πρακτικές καταβάλλεται προσπάθεια, ώστε τα άτομα που δεν κατάφεραν να υπαχθούν στους ανταλλάξιμους, εφόσον είχαν αποδομήσει προς τη Σοβιετική Ένωση πριν τη Σύμβαση Ανταλλαγής το 1923, να επιστρέψουν στη μητέρα-πατρίδα ως «νεοπρόσφυγες». Η αντιμετώπιση της παλιννόστησης ως μιας «καινούριας προσφυγιάς» εξηγεί επίσης την απουσία νομικού πλαισίου τα πρώτα χρόνια, το οποίο βασίζεται σε μία φαντασιακή αναγωγή στο 1923 για πληθυσμούς που δεν κατάφεραν να ανταλλαχθούν.

Ωστόσο η ιστορία δε θα δικαιώσει τη συγκεκριμένη πολιτική, εφόσον τόσο η κοινή γνώμη όσο και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης θεωρούν τους νεοπρόσφυγες περισσότερο μετανάστες από την ΕΣΣΔ, παρά ως Πόντιους πρόσφυγες. Αλλά και οι ίδιοι παρά τη «γεναιοδωρία» της ελληνικής πολιτείας σχετικά με την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας δεν κατόρθωσαν να ενταχθούν ομαλά στην ελληνική κοινωνία, επειδή η πλειοψηφία τους πριν την παλιννόστηση κατοικούσε στις πιο υπανάπτυκτες περιοχές της πρώην ΕΣΣΔ.

Ενώ λοιπόν οι ομογενείς της ΕΣΣΔ κρίθηκε ωφέλιμο να επιστρέψουν εντός της επικράτειας και να αποκτήσουν την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη, οι ομογενείς της Αλβανίας χρησιμοποιήθηκαν από την ελληνική διοίκηση, με το ιστορικό χρέος να διατηρήσουν ισχυρή την παρουσία του ελληνισμού στα εδάφη τους, γεγονός που εμπόδιζε την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας μέχρι και το 2006.

Από τη δεκαετία του 1990 η ελληνική διοίκηση παραχωρεί την ομογενειακή ιδιότητα σε μεγάλο τμήμα του βλαχόφωνων της Αλβανίας χωρίς όμως τη δυνατότητα πολιτογράφησης, με απώτερο σκοπό να παρουσιάσει μία τεράστια μειονότητα στην Αλβανία. Έτσι το 1998 αντί για ιθαγένεια το ελληνικό κράτος με Υπουργική Απόφαση χορηγεί το Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς στους «ελληνικής καταγωγής υπηκόους Αλβανίας που βρίσκονται στην Ελλάδα». Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι η ελληνική διοίκηση στη περίπτωση των ομογενών της Αλβανίας δεν εξετάζει την «εθνική συνείδηση» αλλά αρκείται μόνο στην απόδειξη της ελληνικής

καταγωγής αποδεικνύοντας ότι η ιδιότητα του ομογενούς μόνο στατική δεν είναι στα πλαίσια πολιτικών στρατηγικών. Με αυτό τον τρόπο έκτοτε οι ομογενείς της Αλβανίας υπάγονται σε ένα ιδιότυπο καθεστώς ημι-ιθαγένειας, διαθέτουν δηλαδή τα δικαιώματα του Έλληνα πολίτη, εκτός από το καθεαυτό ανήκειν στην πολιτική κοινότητα³⁸. Βέβαια η ελληνική πολιτεία για να δικαιολογήσει προφανώς την υπαγωγή αυτής της ομάδας σε ένα καθεστώς πολιτειακής ομηρίας τους παρέχει το δικαίωμα πρόσβασης στο δημόσιο τομέα με ότι αυτό συνεπάγεται (επιδόματα, επιδοτήσεις, μονιμότητα, εργασιακή ασφάλεια).

Παρόλα αυτά το 2004 με αφορμή κάποιες διαδηλώσεις Βορειοηπειρωτών, οι οποίοι επιθυμούν τη χορήγηση της ελληνικής ιθαγένειας, η ελληνική κυβέρνηση θα προσπαθήσει να επιλύσει χωρίς επιτυχία το θέμα των ομογενών της Αλβανίας μέσω μιας διμερούς σύμβασης μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας, σύμφωνα με την οποία η Αλβανία δε θα στερούσε την αλβανική υπηκοότητα από τους μειονοτικούς. Η επιλογή αυτή εξηγείται από την ανησυχία της ελληνικής κυβέρνησης μήπως τυχόν η κτήση της ελληνικής ιθαγένειας οδηγούσε στην απώλεια της αλβανικής ιθαγένειας και άρα τον οριστικό αφανισμό της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία. Ωστόσο, γίνεται αντιληπτό ότι αυτός ο φόβος ήταν προσχηματικός εφόσον το αλβανικό Σύνταγμα δεν απαγορεύει την διπλή ιθαγένεια. Ομολογουμένως οι Έλληνες της Αλβανίας αποτέλεσαν τα θύματα μιας πολιτικής που τόνιζε τη σημασία της διαιώνισης της μειονότητας στην Αλβανία με κάθε τρόπο.

Η μεταστροφή της πολιτικής απέναντι στους ομογενείς της Αλβανίας συντελείται τον Ιανουάριο του 2007 με δελτίο τύπου του Υπουργείου Εσωτερικών στο οποίο αναφέρεται ότι: «...η Κυβερνητική Επιτροπή αποφάσισε την προώθηση των διαδικασιών για τη χορήγηση της Ελληνικής Ιθαγένειας στους ομογενείς από τη Βόρεια Ήπειρο, ύστερα από εισήγηση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Εξωτερικών. Η καθυστέρηση που υπήρχε σχετικά με την πολιτογράφηση αυτής της κατηγορίας των ομογενών μας οφείλονταν στο ότι έπρεπε να εξασφαλιστούν οι εγγυήσεις, ώστε η απονομή της ελληνικής ιθαγένειας να μην έχει οποιεσδήποτε συνέπειες στα κάθε μορφής δικαιώματά τους. Οι εγγυήσεις

---

³⁸ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης...*, ό.π., σελ. 95.

αυτές, όπως διαβεβαιώνει και το Υπουργείο Εξωτερικών, διασφαλίστηκαν³⁹». Έκτοτε, η ομογενειακή αυτή ομάδα πολιτογραφείται κατα προτεραιότητα και μάλιστα παράκαμπτοντας την κοινή, για όλους τους αιτούντες πολιτογράφηση, υποχρέωση συνέντευξης ενώπιον της Επιτροπής Πολιτογράφησης⁴⁰.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΤΟΝ 21^Ο ΑΙΩΝΑ

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο η μελέτη σχετικά με την ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα θα επικεντρωθεί στις αλλαγές που συντελούνται με βάση τον ΚΕΙ του 2004. Το έντονο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη χώρα υποχρεώνει όπως θα δούμε και την Ελλάδα να επαναπροσδιορίσει τις πολιτικές στρατηγικές που αφορούν την απόδοση ιθαγένειας προς μετανάστες. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και ο Νόμος 3838/2010, ο οποίος θα επιφέρει ριζικές αλλαγές στο ΚΕΙ του 2004 μέχρι και την αναστολή του από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Συγχρόνως θα παρουσιαστούν συνοπτικά οι πολιτικές ιθαγένειας που υιοθετούνται και από τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, προκειμένου να αναδειχθεί πληρέστερα η ιδιότητα του Έλληνα πολίτη.

4.1 Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΤΟΥ 2004

Η ψήφιση του νέου Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας⁴¹ το 2004, αν και με μεγάλη καθυστέρηση επιχειρεί να συστηματοποιήσει τους κανόνες που διέπουν το ελληνικό δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας, ιδίως μετά τις απανωτές τροποποιήσεις του ΚΕΙ του 1955, εξαιτίας της ισότητας των φύλων όπως είδαμε και παράπάνω, και της μετανάστευσης. Το ελληνικό κράτος αντιμετωπίζει το μεταναστευτικό φαινόμενο καταρχήν διαχωρίζοντας τους αλλοδαπούς σε ομογενείς και μη. Έτσι, όσοι εντάσσονται στη πρώτη ομάδα υπάγονται σε ένα πιο ευνοϊκό καθεστώς προστασίας, σύμφωνα με το οποίο η απόδοση της ιθαγένειας να τίθεται υπό διαπραγμάτευση, ενώ οι αλλογενείς αλλοδαποί αντιμετωπίζονται ως εθνική απειλή και για αυτό η πολιτεία δεν προκρίνει καμία ουσιαστική πολιτική ένταξης.

---

³⁹ Γραφείο Τύπου, Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, «Ενημέρωση του Υπουργού ΕΣΔΔΑ της Διαρκούς Επιτροπής Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης για το θέμα της χορήγησης ελληνικής ιθαγένειας σε ομογενείς από τη Βόρεια Ήπειρο».

⁴⁰ Άρθρο 41, παρ 2 του Νόμου 3731/2008, ΦΕΚ Α', αρ. 263, 23 Δεκεμβρίου 2008.

⁴¹ Νόμος 3284 «Περί Κυρώσεως του Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας», ΦΕΚ Α', αρ. 217, 10.11.2004.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 «Το τέκνο Έλληνα ή Ελληνίδας αποκτά από τη γέννησή του την Ελληνική Ιθαγένεια» ενώ κατά την παρ. 2 « Την Ελληνική Ιθαγένεια αποκτά από τη γεννησή του κα όποιος γεννιέται σε ελληνικό έδαφος, εφόσον δεν αποκτά με τη γέννησή του αλλοδαπή ιθαγένεια ή είναι άγνωστης ιθαγένειας». Η συγκεκριμένη διάταξη, με την οποία εισάγεται και το δίκαιο του εδάφους ως τρόπος κτήσης ιθαγένειας (περιλαμβάνεται και στον προηγούμενο ΚΕΙ του 1955), έχει ως στόχο το περιορισμό του φαινομένου της ανιθαγένειας και αφορά κυρίως στα εγκαταλελειμμένα βρέφη, τα «έκθετα τέκνα». Επομένως η πολιτεία μέσω του ΚΕΙ 2004 δείχνει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο την προσκόλληση της στο δίκαιο του αίματος, χωρίς να προχωρά σε κάποια ρύθμιση σχετικά με την ιθαγένεια των παιδιών που γεννήθηκαν σε ελληνικό έδαφος από αλλοδαπούς γονείς, οι οποίοι θα πρέπει να περιμένουν δεκαοχτώ χρόνια, μέχρι να ενηλικιωθούν προκειμένου να καταθέσουν αίτηση πολιτογράφησης.

Αν παρατηρήσουμε τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη την εποχή αυτή αναφορικά με την αρχή του δικαίου του εδάφους ως τρόπο κτήσης της ιθαγένειας η εικόνα είναι αρκετά διαφορετική. Η πλειοψηφία των κρατών της Ευρώπης έχουν υιοθετήσει κανόνες δικαίου του εδάφους για άτομα τα οποία έχουν γεννηθεί στην επικράτεια ή διαμένουν μόνιμα σε αυτή για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ενδεικτικά στην Ισπανία είναι δυνατή η κτήση της ιθαγένειας από άτομο το οποίο έχει γεννηθεί στην Ισπανία μετά από ένα έτος παραμονής. Στη Γαλλία προβλέπεται η αυτόματη κτήση της ιθαγένειας τη στιγμή της ενηλικίωσης, για άτομα τα οποία έχουν γεννηθεί και έχουν μείνει στη Γαλλία έως την ηλικία των έντεκα, οπότε η ιθαγένεια τους χορηγείται αναδρομικά, εκτός και αν με δήλωσή τους αποποιηθούν τη γαλλική ιθαγένεια. Παρόμοιες διατάξεις δηλαδή κτήσης της ιθαγένειας πριν την ενηλικίωση ισχύουν στο Βέλγιο, την Ιρλανδία, την Πορτογαλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ Ελλάδα και Αυστρία είναι τα μόνα κράτη της Ευρώπης, τα οποία δεν μεριμνούν για την ιθαγένεια της δεύτερης γενιάς μεταναστών. Με άλλα λόγια σε γενικές γραμμές στην Ευρώπη παρατηρείται μία προσπάθεια ενσωμάτωσης των μεταναστών δεύτερης γενιάς με την υιοθέτηση κανόνων του δικαίου του εδάφους.

Περαιτέρω, η ελληνική πολιτεία έχει θεσπίσει ένα καθεστώς, το οποίο βασίζεται στην αντίληψη ότι τα θέματα που σχετίζονται με την κτήση ή την απώλεια της ιθαγένειας δεν εντάσσονται στο πλαίσιο άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων αλλά αφορούν κυρίως το ζωτικό χώρο άσκησης κυριαρχικής αρμοδιότητας και

αποκλειστικών πολιτειακών συμφερόντων. Σύμφωνα με αυτό το πλαίσιο η διοικητική πρακτική εφαρμόζει ένα καθεστώς εξαίρεσης για τους αλλοδαπούς από τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου, με την πρόβλεψη του αναιτιολόγητου των απορριπτικών αποφάσεων πολιτογράφησης και της μη υπαγωγής της διοίκησης στις προβλεπόμενες από τον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας προθεσμίες απάντησης στα πρόσωπα που συναλλάσσονται με αυτήν, όταν πρόκειται «για υποθέσεις που αφορούν κτήση, αναγνώριση, απώλεια και ανάκτηση της ελληνικής ιθαγένειας⁴²». Επιπλέον εφαρμόζει και την εξαίρεση από την υποχρέωση απάντησης στα άτομα που συναλλάσσονται με τη διοίκηση, και με το άρθρο 8 παρ. 3 του ΚΕΙ «η απόφαση που απορρίπτει αίτημα πολιτογράφησης δεν αιτιολογείται», δεν αφήνει περιθώρια υπαγωγής της απόφασης σε δικαστικό έλεγχο.

Παρόλα αυτά η κατάσταση στην Ευρώπη σχετικά με την αιτιολόγηση αρνητικής απόφασης της διοίκησης σε αίτηση πολιτογράφησης είναι τελείως διαφορετική. Χαρακτηριστικά στην Αυστρία τη Φιλανδία, τη Γαλλία, την Ισπανία, την Πορτογαλία, τη Σουηδία και σχετικά πρόσφατα στην Ιρλανδία και στο Ηνωμένο Βασίλειο οι αρχές είναι υποχρεωμένες να αιτιολογούν τις αρνητικές αποφάσεις πολιτογράφησης.

Με βάση το άρθρο 5 παρ. 2 α του ΚΕΙ, για τον αλλογενή αλλοδαπό που επιθυμεί να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση απαιτείται να «διαμένει νόμιμα στην Ελλάδα δέκα συνολικά έτη την τελευταία δωδεκαετία πριν από την υποβολή της αίτησης πολιτογράφησης», τη στιγμή που ο απαιτούμενος χρόνος πρότερης παραμονής στις χώρες της Ευρώπης κυμαίνεται από τρία ως δέκα έτη. Συγκεκριμένα τρία χρόνια στο Βέλγιο, τέσσερα στην Ιρλανδία, πέντε στη Γαλλία, οχτώ στη Γερμανία, εννέα στη Δανία και δέκα στην Ελλάδα, την Ισπανία, την Πορτογαλία, την Ιταλία και την Αυστρία. Μάλιστα κάποια κράτη μείωσαν σημαντικά το χρόνο πρότερης παραμονής, όπως η Γερμανία από δεκαπέντε σε οχτώ χρόνια το 2000, το Λουξεμβούργο από δέκα σε πέντη χρόνια το 2002. Επομένως τα δέκα έτη νόμιμης παραμονής στην Ελλάδα προκειμένου ένα άτομο να μπορεί να πολιτογραφηθεί είναι το μεγαλύτερο απαιτούμενο διάστημα.

---

⁴² Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης*,..., ό.π., σελ. 206.

Σύμφωνα με το άρθρο 6, παρ. β' του ΚΕΙ, ο αλλοδαπός που επιθυμεί να πολιτογραφηθεί ως Έλληνας υποβάλλει αίτηση πολιτογράφησης, η οποία συνοδεύεται από «παράβολο, όπως τούτο καθορίζεται από την ισχύουσα, κάθε φορά, νομοθεσία. Η Ελλάδα το 2001 εισάγει δια νόμου (Ν2910/2001) την υποχρέωση καταβολής παραβόλου 500.000 δρχ. (περίπου 1500 ευρώ), με απώτερο σκοπό να εμποδίσει την αύξηση των αιτήσεων πολιτογράφησης. Στην Ευρώπη σε κάποια κράτη τα αντίστοιχα παράβολα έχουν ως εξής: 56 ευρώ στην Πορτογαλία για την πρωτοκόλληση της αίτησης πολιτογράφησης, 130 ευρώ στη Δανία, 160 ευρώ στη Σουηδία, 255 ευρώ στη Γερμανία, 400 ευρώ στη Φιλανδία και 635 ευρώ στην Ιρλανδία. Ενώ στο Βέλγιο, τη Γαλλία, την Ιταλία, το Λουξεμβούργο και την Ισπανία δεν απαιτείται παράβολο από τους αιτούντες πολιτογράφηση. Συνεπώς η αίτηση της ιθαγένειας στην Ελλάδα με πολιτογράφηση είναι μία εξαιρετικά δαπανηρή υπόθεση.

Παράλληλα τη συγκεκριμένη περίοδο συγκριτικές μελέτες σχετικά με την πολιτική ιθαγένειας στην Ευρώπη πιστοποιούν ότι η εντατικοποίηση των ρυθμών μετανάστευσης προς ευρωπαϊκές χώρες οδηγούν πολλά κράτη στη φιλελευθεροποίηση των καθεστώτων ιθαγένειας. Η συγκεκριμένη φιλελευθεροποίηση πραγματοποιείται με την καθιέρωση των κανόνων του δικαίου του εδάφους και την δυνατότητα υπό όρους κτήσης της ιθαγένειας από μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς. Επίσης συντελείται με την μείωση του απαιτούμενου χρόνου παραμονής προκειμένου ένα άτομο να μπορεί να πολιτογραφηθεί και με την ανοχή στη διπλή ιθαγένεια. Με βάση τα παραπάνω λοιπόν τα στοιχεία που τίθενται για την σύγκριση των καθεστώτων ιθαγένειας ανάμεσα στα κράτη της Ευρώπης είναι οι κανόνες δικαίου του εδάφους, οι χρονικές προϋποθέσεις νόμιμης παραμονής για την αίτηση πολιτογράφησης και η ανοχή έναντι της διπλής ιθαγένειας.

Ο συνδυασμός των στοιχείων αυτών οδηγεί σε συμπεράσματα για την πολιτική ιθαγένειας που ακολουθούν τα ευρωπαϊκά κράτη, δηλαδή κατά πόσο φιλελεύθερα ή «αυστηρά» μπορούν να χαρακτηριστούν σχετικά με την αντιμετώπιση του συγκεκριμένου ζητήματος. Στη περίπτωση της Ελλάδας είναι ξεκάθαρο ότι κατατάσσεται στις χώρες που ακολουθούν αυστηρή πολιτική ιθαγένειας έχοντας μηδενικές επιδόσεις στο δίκαιο του εδάφους και διατηρώντας ένα εξαιρετικά μεγάλο διάστημα πρότερης νόμιμης παραμονής για όποιον επιθυμεί να πολιτογραφηθεί. Επιπλέον το γεγονός ότι η Ελλάδα ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τους κανόνες που συνθέτουν ένα εθνοτικό καθεστώς ιθαγένειας, δηλαδή τη διαιώνιση του δικαίου του

αίματος στο εξωτερικό, το ανεπαρκές δίκαιο του εδάφους, τη διπλή ιθαγένεια μόνο για τους απόδημους και όχι μετανάστες και την προνομιούχα επανάκτηση ιθαγένειας χωρίς την απόδειξη δεσμών με τη χώρα, την απομακρύνουν όλο και περισσότερο από ένα φιλελεύθερο καθεστώς ιθαγένειας⁴³.

4.2 Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ 2010

Στις 24 Μαρτίου 2010 ολοκληρώνεται και τυπικά με τη δημοσίευση του νόμου «Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων αλλοδαπών και άλλες διατάξεις⁴⁴» ο πρώτος κύκλος δημόσιας συζήτησης για τη νομοθετική ρύθμιση της ελληνικής ιθαγένειας. Πριν τη κατάθεση του νόμου στη Βουλή είχε προηγηθεί η Νομοθετική Πρωτοβουλία του Υπουργού Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης κ. Ιωάννη Ραγκούση για την «Πολιτική συμμετοχή ομογενών και αλλοδαπών υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα και μακροχρόνια στην Ελλάδα». Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία είχε αναρτηθεί στο Διαδίκτυο, προκειμένου να τεθεί σε διαβούλευση με τους πολίτες και όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, από τις 28 Δεκεμβρίου 2009 έως τις 7 Ιανουαρίου 2010, ώστε στη συνέχεια να κατατεθεί ως Σχέδιο Νόμου προς συζήτηση και ψήφιση στη Βουλή.

Μέχρι τη ψήφιση του συγκεκριμένου νόμου το βασικό χαρακτηριστικό του καθεστώτος της ελληνικής ιθαγένειας δεν ήταν η αυστηρότητα αλλά η αυθαιρεσία, η οποία δημιουργούσε ένα δίκαιο πολλαπλών εξαιρέσεων από τους κανόνες που διέπουν τις σχέσεις κράτους και διοικουμένων. Η κτήση της ιθαγένειας, που συνιστά ένα ζήτημα εξόχως «ευαίσθητο» για την ελληνική πολιτεία, παραμένει αγκυροβολημένη στον αποκλειστικό χώρο άσκησης κυριαρχικής αρμοδιότητας του κράτους με τη μόνη διαφορά ότι πλέον το κράτος τοποθετεί την κυριαρχική του αρμοδιότητα κάτω από ένα καθεστώς κανόνων⁴⁵. Συγκεκριμένα το άρθρο 12 του νέου νόμου «Προθεσμίες. 1. Για την πολιτογράφηση τίθενται οι εξής ειδικές προθεσμίες

⁴³ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης*;..., ό.π., σελ. 223.

⁴⁴ Νόμος 3838/2010, ΦΕΚ Α', αρ 49, 24.3.2010.

⁴⁵ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης*;..., ό.π., σελ. 224.

από την υποβολή της αίτησης: α.έξι μήνες από την κατάθεση στην Περιφέρεια της αίτησης πολιτογράφησης μέχρι την κλήση του ενδιαφερομένου σε συνέντευξη ενώπιον της Επιτροπής Πολιτιγράφησης. Εντός του διαστήματος αυτού οφείλει η αρμόδια υπηρεσία της Περιφέρειας να αναζητήσει αυτεπαγγέλτως τα δικαιολογητικά που αναφέρονται στο εδ.α ' της παρ.2 του άρθρου 7 καθώς και τη γνώμη των αρμοδίων υπηρεσιών ασφαλείας του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη. Αν η αίτηση δεν είναι πλήρης, η προθεσμία αρχίζει από τη συμπλήρωση του οικείου φακέλου ή την επανυποβολή των πλήρους της αίτησης. Τυχόν καθυστέρηση της αποστολής των αυτεπαγγέλτως αναζητηθέντων δικαιολογητικών δεν αναστέλλει την περαιτέρω εξέταση του φακέλου, β. τέσσερις μήνες από την κλήση του αιτούντος για συνέντευξη έως και την υποβολή της εισήγησης της Επιτροπής προς τον Υπουργό Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, γ. δύο μήνες για την έκδοση της σχετικής υπουργικής απόφασης και τη δημοσίευσή της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.», επιβεβαιώνει περίτρανα τη μετάβαση από την κατάσταση αποφάσεων που ίσχυε πριν στην κατάσταση κανόνων.

Οι αλλαγές που επιφέρει ο νόμος είναι δραστικές τόσο σε επίπεδο ουσίας όσο και σε επίπεδο διαδικασίας. Οι αλλαγές αγγίζουν την κτήση ιθαγένειας με τη γέννηση και με πολιτογράφηση, ενώ εισάγεται και ένας νέος τρόπος κτήσης της ιθαγένειας, με δήλωση λόγω γέννησης ή φοίτησης σε ελληνικό σχολείο. Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ 2 του νόμου «την Ελληνική Ιθαγένεια αποκτά από τη γέννησή του όποιος γεννιέται σε ελληνικό έδαφος, εφόσον: α. ένας από τους γονείς του έχει γεννηθεί στην Ελλάδα και κατοικεί μόνιμα στη Χώρα από τη γέννησή του». Με τη διάταξη εισάγεται στο δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας η αρχή του διπλού δικαίου του εδάφους (*double jus soli*)⁴⁶, δηλαδή η αυτόματη κτήση της ιθαγένειας από τη λεγόμενη «τρίτη γενιά» μεταναστών, τα παιδιά εκείνων των μεταναστών που επίσης γεννήθηκαν στη χώρα. Η σκοπιμότητα της διάταξης είναι προφανής: τα παιδιά αυτά εξισώνονται απολύτως με τα παιδιά Ελλήνων, ακόμη και αν οι γονείς τους δεν το επιθυμούν, επειδή για αυτά τα παιδιά θα ήταν αδικαιολόγητα επαχθής η εμμονή των γονέων τους να τα εγλωβίσουν στην αποκλειστικότητα μιας ιθαγένειας από την οποία έχουν κατά τεκμήριο αποκοπεί⁴⁷. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση στις

⁴⁶ Βλ. Ζ. Πασιά- Παπασιωπίη, «Η αρχή του αίματος: εθνικότητα ή ελληνικότητα; Εξελιξείς και σύγχρονες τάσεις του ελληνικού δικαίου ιθαγένειας», ΕφημΔΔ 2012, σελ. 294.

⁴⁷ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης;*,... , ό.π., σελ. 238.

περιπτώσεις αυτές κρίνεται ότι οι δεσμοί των ενδιαφερόμενων με τη χώρα είναι τόσο ισχυροί, ώστε η ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία να προδικάζεται με ασφάλεια από την ένταξη του επίσης γεννημένου γονέα.

Η πιο σημαντική καινοτομία του νόμου αναφορικά με τους τρόπους κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας εντοπίζεται στο νέο άρθρο 1 Α, σύμφωνα με το οποίο την ελληνική ιθαγένεια αποκτά το τέκνο αλλοδαπού με τη γέννησή του στην Ελλάδα ή τη φοίτησή του σε ελληνικό σχολείο και τη σχετική δήλωση των γονέων. Στη πρώτη περίπτωση, τα τέκνα που έχουν γεννηθεί και συνεχίζουν να ζουν στην Ελλάδα από γονείς που διαμένουν μόνιμα και νόμιμα και οι δύο στη χώρα επί πέντε τουλάχιστον συνεχή έτη, αποκτούν από τη γέννησή τους την ελληνική ιθαγένεια, με κοινή δήλωση των γονέων τους μέσα σε τρία έτη από τη γέννησή τους. Στη δεύτερη περίπτωση, τα τέκνα αλλοδαπών που δεν έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, έχουν όμως ολοκληρώσει επιτυχώς την παρακολούθηση έξι τουλάχιστον τάξεων ελληνικού σχολείου και κατοικούν μόνιμα και νόμιμα στη χώρα, αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια από τη συμπλήρωση του εξαετούς χρόνου φοίτησης με κοινή δήλωση των γονέων τους μέσα σε τρία έτη από τη συμπλήρωση του χρόνου αυτού. Αν παρέλθει η προθεσμία και οι γονείς δεν έχουν υποβάλει την κοινή δήλωση, ο νόμος δίνει τη δυνατότητα στο παιδί να προβεί το ίδιο μετά την ενηλικίωσή του στις απαραίτητες ενέργειες (άρθρο 1 Α παρ. 6) αν και εισάγονται πρόσθετες αρνητικές προϋποθέσεις που προσιδιάζουν στην πολιτογράφηση. Η συγκεκριμένη αλλαγή σχετικά με τον τρόπο κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας αποσυνδέει πλέον για τη «δεύτερη γενιά» μεταναστών τους όρους απόκτησης ιθαγένειας από τη διαδικασία της πολιτογράφησης και από την ιθαγένεια των γονέων τους. Συγχρόνως αναδεικνύεται η προσπάθεια απομάκρυνσης από τις αρχές που διεπούν το δίκαιο του αίματος στη χώρα.

Ωστόσο, στη περίπτωση της κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας μέσω της πολιτογράφησης, δηλαδή για ενήλικες αλλοδαπούς ο νέος νόμος δεν είναι τόσο «γενναιόδωρος» όπως για τα παιδιά μεταναστών. Απεναντίας οι προϋποθέσεις που τίθενται είναι ίσως πιο αυστηρές από ότι πριν, αλλά τουλάχιστον τώρα η όλη διαδικασία της πολιτογράφησης υπάγεται σε κανόνες.

Ως προς τις προϋποθέσεις για την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση με βάση το νέο νόμο: α) μειώνεται ο χρόνος προηγούμενης νόμιμης

και μόνιμης διαμονής του αλλοδαπού στη χώρα από τα δέκα στα επτά χρόνια πλησιάζοντας τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ με μεταβατική διάταξη (άρθρο 25 παρ. 1) εισάγεται ειδική πρόβλεψη για τα άτομα που κατά την έναρξη ισχύος των διατάξεων του νόμου έχουν συμπληρώσει τουλάχιστον πέντε συνεχή έτη νόμιμης διαμονής στη χώρα. Στη περίπτωση αυτή ο απαιτούμενος χρόνος νόμιμης διαμονής για την αίτηση πολιτογράφησης μειώνεται στα πέντε χρόνια με ταυτόχρονη πρόβλεψη του μέγιστου χρόνου διεκπεραίωσης της αίτησής τους τα δύο χρόνια. β) μειώνεται το παράβολο για την υποβολή της αίτησης από τα 1.500 στα 800 ευρώ (άρθρο 6, παρ. 3 ζ'), γ) επιχειρείται ο εξορθολογισμός των κριτηρίων στα οποία μπορεί να βασίζεται πλέον η κρίση των αρμόδιων επιτροπών περί αποδοχής ή μη του αιτήματος (άρθρο 5 Α). Προτάσσεται το κριτήριο της ομαλής κοινωνικής ένταξης, για τη διακρίβωση του οποίου συνεκτιμώνται στοιχεία που παρατίθενται αναλυτικά στη διάταξη. Μάλιστα το γεγονός ότι τα στοιχεία αυτά συνεκτιμούνται, συνεπάγεται ότι ο υποψήφιος δεν απαιτείται να πληροί το σύνολο των επιμέρους κριτηρίων, προκειμένου η επιτροπή να γνωμοδοτήσει θετικά για τη συνδρομή τους.

Επίσης με εγκύκλιο της Διεύθυνσης Ιθαγένειας παρέχονται οδηγίες στις Επιτροπές Πολιτογράφησης σχετικά με την διαπίστωση της συνδρομής των ουσιαστικών προϋποθέσεων: «επάρκεια γνώσης της ελληνικής γλώσσας», «ομαλή ένταξη στην κοινωνική και οικονομική ζωή» και «δυνατότητα ενεργού συμμετοχής στην πολιτική ζωή του τόπου με σεβασμό στις θεμελιώδεις αρχές που τη διέπουν». Επιπλέον με βάση την εγκύκλιο η επιτροπή έχει την υποχρέωση, αφού λάβει υπόψη τα «ιδιαίτερα χαρακτηριστικά» και τις «διαφορετικές μαθησιακές δυνατότητες» των υποψηφίων προς πολιτογράφηση, να αιτιολογεί την απόφασή της. Προφανώς με αυτό τον τρόπο επιχειρείται η αναζήτηση δεδομένων που μπορούν να αντικειμενοποιηθούν, ώστε να τεκμηριώνουν με ασφάλεια για το αν ο υποψήφιος μπορεί να «περάσει τις εξετάσεις» και να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια⁴⁸.

---

⁴⁸ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης*;..., ό.π., σελ. 254.

4.3 Η ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 3838/2010 ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

Η νομοθετική μεταρρύθμιση του 2010, που προσπαθεί να εκσυγχρονίσει το καθεστώς της ελληνικής ιθαγένειας, προτού προλάβει να αποδώσει καρπούς αναστέλλεται από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Λίγο μήνες μετά τη θέση σε ισχύ του Ν 3838/2010, το Δ΄ τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας με την απόφαση 350/2011, κρίνει αντισυνταγματικές τις διατάξεις των άρθρων 1 (παρ. 1, 2 και 6) και 24 του Ν3838/2010, με τις οποίες εισάγονται νέες προϋποθέσεις για την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας, και των άρθρων 14 έως 21 του ίδιου νόμου, με τις οποίες προβλέπεται η συμμετοχή αλλοδαπών, υπηκόων τρίτων χωρών, στις εκλογές της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης και παραπέμπει το ζήτημα στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου για τελική κρίση. Συγκεκριμένα το Δ΄ Τμήμα αποφάσισε ότι οι παραπάνω διατάξεις αντίκεινται σε σειρά διατάξεων του Συντάγματος υπογραμμίζοντας ότι η πολιτογράφηση επιτρέπεται μόνο στη βάση της εξατομικευμένης και υποκειμενικής κρίσης της διοίκησης για τη συνδρομή της ουσιαστικής προϋπόθεσης γνήσιου δεσμού των αλλοδαπών προς το ελληνικό έθνος και μόνο κατ' εξαίρεση, καθώς το δίκαιο του αίματος συνιστά το ισχυρό κριτήριο έτσι ώστε να μην «αποσυντίθενται η έννοια του έθνους» και να περιφρουρείται η «εθνική ομοιογένεια».

Το Δ΄ Τμήμα του ΣτΕ χρησιμοποιώντας διάφορες διατάξεις του Συντάγματος προσλαμβάνει το έθνος ως οντότητα υπερβαίνουσα χρονικά την εν ζωή κοινότητα των ανθρώπων και γεωγραφικά όρια του ελληνικού κράτους, με έντονο το υποκειμενικό-ψυχολογικό στοιχείο της συνείδησης, που οικοδομείται πάνω σε αντικειμενικές, πολιτισμικές προϋποθέσεις, και άρα ως νομική έννοια διαφορετική από τον λαό⁴⁹. Με βάση το άρθρο 1 (παρ.2 και 3) του Συντάγματος: «2. Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία, 3) Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα.», είναι αντιληπτό ότι η αναφορά στη λέξη «Έθνος», ως σκοπό ύπαρξης της εξουσίας παράλληλα με το λαό, δεν απομειώνει τη λαϊκή κυριαρχία. Η αναγωγή του συντακτικού νομοθέτη στην

⁴⁹ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης*,..., ό.π., σελ. 263.

έννοια του έθνους, υπογραμμίζει απλώς την ιστορική συνέχεια με τα προηγούμενα Συντάγματα τα οποία καθιέρωναν την αρχή της εθνικής κυριαρχίας. Βέβαια και στο παρελθόν η εν λόγω αρχή δεν ερχόταν σε αντιδιαστολή με την λαϊκή κυριαρχία απλώς αναδεικνυε τη δημοκρατική συνείδηση των συντακτών και τον λαϊκό χαρακτήρα της εξουσίας, Συγχρόνως η χρήση του όρου είχε ως πρωταρχικό σκοπό κάτω από το ιδεολογικό βάρος της Μεγάλης Ιδέας να εντάξει στους κόλπους του όλους τους ομοεθνείς των αλύτρωτων περιοχών που ήταν περισσότεροι από τους Έλληνες του νεοσύστατου κράτους.

Το Δικαστήριο προσφεύγοντας στην ελληνική συνταγματική παράδοση του σύγχρονου ελληνικού κράτους επιχειρεί να να τονίσει τη σημασία της καταγωγής ως επιμέρους στοιχείου του έθνους, αν και ο όρος έθνος στη συνταγματική ιστορία υποδηλώνει κατά κύριο λόγο τον λαό. Με λίγα λόγια η χρήση του όρου έθνους ανταποκρίνεται σε μία πολιτική αντίληψη της έννοιας περί έθνους και όχι τόσο σε μία εθνολογική ή πολιτισμική. Η παράθεση επομένως λαού και έθνους στο άρθρο 1 παρ. 3 για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1975, η οποία δημιουργεί σύγχυση και δεν προσφέρει ουσιαστικά κάτι το καινούριο δικαίως χαρακτηρίστηκε από τον Τσάτσο ως «κενοτομία⁵⁰». Ουσιαστικά η κανονιστική λειτουργία της χρήσης του όρου στο Σύνταγμα έχει να κάνει με την επιδίωξη να συμπεριλάβει τον ελληνισμό που βρίσκεται εκτός των συνόρων. Συνεπώς η αντιπαράθεση των εννοιών λαού και έθνους εκ μέρους του Δ' Τμήματος του Συμβουλίου νοηματοδοτώντας το έθνος, ως μια υπερϊστορική οντότητα που προσδιορίζεται με όρους καταγωγής, είναι προβληματική.

Επιπρόσθετα σύμφωνα με το ΣτΕ η αρχή του δικαίου του αίματος ανάγεται σε συνταγματική αρχή, επειδή έχει παγιωθεί στο δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ωστόσο η υπεροχή του δικαίου του αίματος από τον νομοθέτη στην ελληνική ιθαγένεια έναντι του δικαίου του εδάφους δε δικαιολογεί αυτήν την άποψη. Συγκεκριμένα το Συμβούλιο ερμηνεύοντας το Σύνταγμα υποστηρίζει ότι η ένταξη στο έθνος προϋποθέτει την ύπαρξη φυλετικής καταγωγής και αν αυτή δεν υπάρχει την εξατομικευμένη κρίση της διοίκησης για τη διαπίστωση της ελληνικής εθνικής συνείδησης. Άρα η ελληνική καταγωγή και η ελληνική συνείδηση είναι τα μοναδικά κριτήρια, τα οποία αποτελούν τον «πυρήνα του έθνους

---

⁵⁰ Στο ίδιο 264.

και της εθνικότητας», με μοναδική εξαίρεση από το δίκαιο του αίματος την εξατομικευμένη κρίση από διοικητικά όργανα της εθελούσιας αποδοχής των αξιών προς τον ελληνισμό εκ μέρους του αιτούντος ιθαγένεια αλλοδαπού. Επομένως το Δικαστήριο αποδέχεται μεν την κτήση ιθαγένειας αλλοδαπών μη ομογενών με πολιτογράφηση αλλά όχι την αυθαίρετη και συνταγματικά αδικαιολόγητη ως αθρόα πολιτογράφηση που συνιστά ο Ν. 3838/2010.

Ωστόσο η θεώρηση του τρόπου κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας βάσει του Ν. 3838/2010 ως αθρόα πολιτογράφηση δεν ισχύει. Καταρχήν η αθρόα πολιτογράφηση πληθυσμιακών ομάδων πραγματοποιείται, αφότου εκδοθεί σχετικός νόμος, κυρίως μετά από προσάρτηση εδαφών, μαζικές μεταναστεύσεις και ανταλλαγές πληθυσμών. Ενώ με βάση το συγκεκριμένο νόμο η κτήση ιθαγένειας διενεργείται, εφόσον ο αλλοδαπός εκδηλώσει τη βούλησή του να γίνει Έλληνας πολίτης με την υποβολή σχετικής αίτησης και την εξέταση από την πλευρά τη διοικήσεως όλων των προϋποθέσεων που απαιτούνται.

Το Συμβούλιο επιπλέον κρίνει τις διατάξεις του νόμου ως αντισυνταγματικές, διότι οι προϋποθέσεις που θέτει είναι «αμιγώς τυπικές» (χρόνος νόμιμη παραμονής των γονέων του αλλοδαπού, φοίτηση σε ελληνικό σχολείο επί ορισμένο χρόνο), και άρα δεν δίνεται η δυνατότητα εξακρίβωσης της εθνικής συνείδησης. Ωστόσο με βάση το άρθρο 4, παρ. 3 του Συντάγματος, ο νομοθέτης προβλέπει τον καθορισμό των προσόντων του πολίτη με νόμο και όχι με διοικητική πράξη.

Με βάση τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι το ΣτΕ ερμηνεύει την ελληνική ιθαγένεια μόνο με βάση το δίκαιο του αίματος και σε κάποιες περιπτώσεις προβλέπει την πολιτογράφηση εφόσον εξακριβωθεί η εθνική συνείδηση, που συνιστά το τελευταίο στάδιο ενσώματωσης στο έθνος. Η αντίληψη αυτή όμως δεν ανιχνεύεται σε κανένα σημείο του Συντάγματος, βάσει του οποίου ο δικαστής να δικαιούται να κρίνει τυχόν αντισυνταγματικότητα των διατάξεων του Ν3838/2010. Συγχρόνως, η ερμηνεία αυτή δεν συμφωνεί ούτε με την νομοθεσία της ελληνικής ιθαγένειας, μιας και από την αρχή του πολιτειακού βίου της χώρας ο νομοθέτης χορηγούσε την ιθαγένεια σε αλλογενείς αλλοδαπούς μέσω του θεσμού της πολιτογράφησης. Επιπλέον, αν και η αρχή του δικαίου του αίματος θεωρείται τα τελευταία χρόνια συνώνυμη με την έννοια της ελληνικής εθνικότητας, κάτι που όπως φαίνεται ασπάζεται σε μεγάλο βαθμό το Δ' Τμήμα του Συμβουλίου «εξ' ου και η ιδιαίτερη

προστασία και προνομιακή μεταχείριση των ομογενών αλλοδαπών από το δίκαιο μας», αυτό δεν ισχύει απόλυτα. Το δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας έχει υποστεί τόσες μεταβολές και τροποποιήσεις που με βεβαιότητα μπορεί να ισχυριστεί κάποιος ότι η αρχή του δικαίου του αίματος δε συνιστά την ελληνική εθνικότητα. Ενδεικτικό της παραπάνω άποψης είναι ότι παλαιότερα ο γάμος αλλοδαπής με Έλληνα οδηγούσε αυτομάτως στη κτήση της ελληνικής ιθαγένειας. Επομένως η ιδέα του έθνους, ως μία ενιαία και ομοιογενής ιστορική οντότητα, που μεταδίδεται μόνο με βάση τα φυλετικά χαρακτηριστικά και ως εκ τούτου δεν μπορεί να έχουν πρόσβαση οι αλλοδαποί, είναι μία άποψη που στερείται επιχειρήματος. Ωστόσο η απόπειρα του συμβουλίου να διαδραματίσει ένα ρόλο εγγυητή της συνοχής και της συνέχειας του έθνους αμφισβητώντας τις επιλογές της πλειοψηφίας είναι κάτι που πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη.

Μολονότι η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας με την 460/2013 επιβεβαιώνει, την περι αντισυνταγματικότητας των επίμαχων διατάξεων του Ν.3838/2010, σύμφωνα με τις οποίες εισήχθη στον Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας ένας νεος τρόπος κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας με τη γέννηση αλλοδαπού στην Ελλάδα ή τη φοίτηση του σε ελληνικό σχολείο, δεν λαμβάνει υπόψη το σκεπτικό της παραπεμπτικής απόφασης του Δ' Τμήματος. Συγκεκριμένα η Ολομέλεια αποφάσισε ότι οι νομοθετικές διατάξεις του Ν3838/2010 είναι αντίθετες προς το Σύνταγμα υπό την έννοια ότι ο νομοθέτης κατά τον καθορισμό των προϋποθέσεων απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας από αλλοδαπούς, δύναται μεν, κατ'απόκλιση από την βασική αρχή του δικαίου της καταγωγής ως αυτόματου τρόπου κτήσεως της ελληνικής ιθαγένειας, να προβλέψει τρόπους κτήσεως της ιθαγένειας βάσει της αρχής του δικαίου του εδάφους και να θεσπίζει για τις περιπτώσεις αυτές και τυπικά κριτήρια, όπως είναι η νόμιμη παραμονή στη χώρα, αλλά θα πρέπει να τα συνδυάζει και με ουσιαστικά κριτήρια, ούτως ώστε να τεκμηριώνεται ο γνήσιος δεσμός του αλλοδαπού προς την ελληνική κοινωνία, δηλαδή η ενσωμάτωσή του σε αυτήν. Η Ολομέλεια του Συμβουλίου με την απόφαση αυτή διακηρύσσει καταρχήν, ότι ο καθορισμός των προσώπων που εντάσσονται στο λαό ανήκει ως κυριαρχική αρμοδιότητα στον εθνικό νομοθέτη, επισημαίνοντας ωστόσο, ότι η κατά το Σύνταγμα ανάθεση του καθορισμού των προσόντων του Έλληνα πολίτη στο νόμο, δεν υπαγορεύει ότι ο κοινός νομοθέτης είναι ανεξέλεγκτος από άποψη συνταγματικών ορίων για τον καθορισμό αυτό, ούτε

παύει να υπόκειται σε τυχόν προκύπτοντες από άλλες συνταγματικές διατάξεις και αρχές περιορισμούς.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ.3 του Συντάγματος, « Έλληνες είναι όσοι έχουν τα προσόντα που ορίζει ο νόμος». Πράγματι ενώ μέχρι το 1844 τα επαναστατικά συντάγματα όριζαν ποιοι μπορούν να είναι Έλληνες πολίτες, έκτοτε επαφίεται στο νομοθέτη να ορίσει τα προσόντα του Έλληνα. Το γεγονός μάλιστα, ότι ο νομοθέτης είναι σε θέση να ορίζει ο ίδιος τις προϋποθέσεις κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας συμβαδίζει με την πάγια αντίληψη ότι η απονομή της ιθαγένειας συνιστά κατεξοχήν κυριαρχικό δικαίωμα του κράτους. Ωστόσο τόσο το Σύνταγμα όσο και οι διεθνείς δεσμεύσεις της χώρας θέτουν περιορισμούς στη σχετική αρμοδιότητα του κοινού νομοθέτη. Ενδεικτικά μία μαζική πολιτογράφηση, η οποία θα μπορούσε να επηρεάσει το εκλογικό αποτέλεσμα υπέρ της Κυβέρνησης θα συνιστούσε υπέρβαση των ορίων που θέτει το Σύνταγμα στην εξουσία της λαϊκής αντιπροσωπείας να καθορίζει τους όρους πολιτογράφησης, επομένως θα δικαιολογούνταν η παρέμβαση του Δικαστηρίου.

Όμως στη συγκεκριμένη περίπτωση το Σύνταγμα δεν φαίνεται να υποχρεώνει το νομοθέτη να θέτει ως προϋπόθεση για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας την ύπαρξη γνήσιου δεσμού του αλλοδαπού προς το ελληνικό κράτος και την ελληνική κοινωνία, τα οποία σύμφωνα με τη κρίση του ΣτΕ συνιστούν « διαχρονική ενότητα με ορισμένο πολιτιστικό υπόβαθρο, κοινότητα με σχετικώς σταθερά ήθη και έθιμα, κοινή γλώσσα με μακρά παράδοση, στοιχεία τα οποία μεταβιβάζονται από γενεά σε γενεά με τη βοήθεια μικρότερων κοινωνικών ομάδων (οικογένεια) και οργανωμένων κρατικών ομάδων (εκπαίδευση). Επομένως το ΣτΕ με την απόφασή του αυτή αποδίδει χαρακτηριστικά στην ελληνική κοινωνία που περισσότερο προσιδιάζουν στην έννοια του έθνους.

Επιπρόσθετα το ΣτΕ σε μία προσπάθεια να συνδέσει την έννοια της ιθαγένειας με την έννοια του έθνους επικαλείται την ένταξη του κράτους σε υπερεθνική κοινότητα εθνικών κρατών. Συγκεκριμένα επισημαίνεται από την Ολομέλεια ότι ο νομοθέτης έχει μεν την δυνατότητα να εκτιμά τις συγκεκριμένες συνθήκες (πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές) και να καθορίζει τις προϋποθέσεις κτήσεως της ελληνικής ιθαγένειας κατά τρόπο χαλαρότερο η αυστηρότερο, όμως δε μπορεί να μη λάβει υπόψη ότι το ελληνικό κράτος ιδρύθηκε και υπάρχει ως εθνικό

κράτος με συγκεκριμένη ιστορία και ότι ο χαρακτήρας αυτός είναι εγγυημένος από τους ορισμούς του άρθρου 1 παρ. 3 του Συντάγματος. Επίσης και το γεγονός ότι το κράτος είναι ενταγμένο σε υπερεθνική κοινότητα εθνικών κρατών με παρόμοιες συνταγματικές παραδόσεις, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση η οποία σέβεται την εθνική ταυτότητα των κρατών-μελών.

Ωστόσο και σε αυτή τη περίπτωση η Ολομέλεια προβαίνει σε μία λανθασμένη κρίση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν προστατεύει την κρατική κυριαρχία κατά την παραδοσιακή έννοια, αλλά αποβλέπει στην εθνική ταυτότητα ως ταυτότητα των κρατών- μελών στη βάση που αυτές οι ταυτότητες δημιουργούν μία υπερεθνική ταυτότητα. Πιο συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Ένωση πρεσβεύει τις αξίες όπως η προσήλωση των κρατών- μελών στην «πολιτική, θρησκευτική και την ανθρωπιστική κληρονομιά της Ευρώπης, από την οποία αναπτύχθηκαν οι παγκόσμιες αξίες των απαραβάτων και αναφαίρετων δικαιωμάτων του ανθρώπου, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας και του κράτους δικαίου» και κυρίως τονίζει το σεβασμό στα δικαιώματα των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι παραπάνω αξίες δεσμεύουν τα κράτη-μέλη γενικά, δηλαδή όχι μόνο όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, αλλά και όταν εφαρμόζουν το εθνικό τους δίκαιο σε πεδία που δε σχετίζονται άμεσα με τη Ένωση, εφόσον ο σεβασμός των αξιών αυτών συνιστά προϋπόθεση για την ένταξη και τη συμμετοχή ενός κράτους στην Ένωση. Επομένως η απόπειρα του ΣτΕ να ενισχύσει την έννοια του εθνικού κράτους και να υπερτονίσει το στοιχείο της εθνική ταυτότητας χρησιμοποιώντας τη Συνθήκη της Ευρώπης καθίσταται ατυχής.

Γίνεται λοιπόν εύκολα αντιληπτό ότι και η δεύτερη απόφαση της ΣτΕ διακρίνεται από τη σύγχυση των δύο εννοιών μεταξύ λαού και έθνους. Βέβαια η συγκεκριμένη απόφαση δεν κάνει ευθέως αναφορά στην έννοια του έθνους αλλά μόνο έμμεσα και είναι σαφώς πιο βελτιωμένη από την παραπεμπτική απόφαση. Η διαφοροποίηση με την απόφαση του Δ΄ Τμήματος συνίσταται καταρχήν στην πρόσληψη του έθνους ως αυτοδύναμου νομικού γεγονότος- διάφορου του λαού- η βούληση του οποίου είναι ποιοτικά σημαντικότερη από τη βούληση και την αναγωγή του δικαίου του αίματος σε συνταγματική αρχή.⁵¹ Συνεπώς δε θεωρεί ως κυρίως

---

⁵¹ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, “Οι μετανάστες μεταξύ «λαού» και «έθνους»”, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://constitutionalism.gr/1939-oi-metanastes-metaxy-laou-kai-ethnoys/> (ημερομηνία πρόσβασης 1.9.2017).

φυλετικό τον προσδιορισμό της εθνικής ταυτότητας και αποδέχεται ένα περιορισμένο δίκαιο του εδάφους, με τη προϋπόθεση ο νομοθέτης να συνδέει τα τυπικά κριτήρια και με ουσιαστικά.

Παρόλα αυτά όμως η Ολομέλεια του ΣτΕ με την εν λόγω απόφαση δεν περιορίζεται μόνο στον έλεγχο των κριτηρίων απονομής της ελληνικής ιθαγένειας σε αλλοδαπούς αλλά προχώρησε και σε μία ερμηνεία- υπόδειξη προς τον κοινό νομοθέτη. Το Δικαστήριο λοιπόν χρησιμοποιώντας το κριτήριο της εξαετούς φοίτησης κρίνει ότι το συγκεκριμένο κριτήριο δεν μπορεί να τεκμηριώσει την απαιτούμενη ουσιαστική ένταξη στην ελληνική κοινωνία του ανήλικου τέκνου αλλοδαπών γονέων, εφόσον μόνο η φοίτηση σε ελληνικό σχολείο, και μάλιστα μόνο επί μία εξαετία, δεν εγγυάται την επιζητούμενη ένταξη, δεδομένου ότι ο νόμος δεν αξιώνει και μια ουσιαστική σχέση των γονέων με τη χώρα. Εν συνεχεία κρίνοντας τη χρονική διάρκεια της εκπαίδευσης η οποία υπολείπεται της εννιαετούς φοίτησης που απαιτεί υποχρεωτικά το Σύνταγμα (άρθρο 16 παρ. 3) για τα παιδιά των Ελλήνων, διατύπωνει την άποψη ότι «εξομάλυνση των διαφορών αυτών και άρα εγγυημένο βαθμό εντάξεως θα πιστοποιούσε, καταρχήν, η επιτυχής φοίτηση των αλλοδαπών σε όλο το φάσμα της δευτεροβαθμίου εκπαίδευσεως με λήψη του αντιστοίχου τίτλου σπουδών»

Επιπλέον αναφορικά με την περίπτωση των ανηλικών αλλοδαπών που δεν έγινε σχετική δήλωση από τους γονείς τους αλλά έχουν τη δυνατότητα να τη υποβάλουν για μία μετά την ενηλικίωσή τους, η Ολομέλεια κρίνει και πάλι τον νομοθέτη με τη μορφή υποδείξεων. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι ο νομοθέτης στη περίπτωση αυτή αρκείται πάλι στο κριτήριο της εξαετούς φοίτησης χωρίς να απαιτεί τη συνεχή παραμονή του αλλοδαπού υπηκόου στη χώρα από το χρονικό σημείο της αποφοίτησής του μέχρι το χρονικό σημείο υποβολής της δήλωσης περί απόκτησης ιθαγένειας, με αποτέλεσμα να δίνεται η δυνατότητα υπαγωγής και σε ενήλικες αλλοδαπούς οι οποίοι ολοκληρώνοντας την εξαετή φοίτηση απομακρύνονται από τη χώρα και μάλιστα χωρίς να υποχρεώνονται από το νόμο σε δήλωση αποβολής της μέχρι τότε ιθαγένειάς τους

Σύμφωνα λοιπόν με όλα τα παραπάνω η απόφαση της Ολομέλειας κρίνοντας συγκεκριμένες διατάξεις του Ν3838/2010 ως αντισυνταγματικές, υποχρέωσε στην ακύρωση των κανονιστικών πράξεων του νόμου οι οποίες είναι αναγκαίες για την

εφαρμογή του. Με αυτό τον τρόπο κατέστησε τον εν λόγω νόμο σχεδόν στο σύνολό του ανενεργό. Η αλήθεια είναι ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας τόσο με την απόφαση του Δ΄ Τμήματος όσο και με την απόφαση της Ολομέλειας επιχειρεί να αντικαταστήσει τον κοινό νομοθέτη, κρίνοντας ότι σε θέματα που αφορούν την απόδοση της ελληνικής ιθαγένειας δεν είναι αρμόδιος ο νομοθέτης να αποφασίσει.

Συγχρόνως, ενώ κρίνει αντισυνταγματικές τις διατάξεις του νόμου δεν ασχολείται με τον έλεγχο νομιμότητας των αποφάσεων πολιτογράφησης, δίνοντας έτσι απόλυτη ελευθερία στις διοικήσεις που σχετίζονται με την πολιτογράφηση αλλοδαπών, κάτι το οποίο έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις επιταγές ενός κράτους δικαίου. Προφανώς, το γεγονός ότι με τις νέες ρυθμίσεις του ΚΕΙ, πλέον η διοίκηση έχει το καθήκον να αιτιολογεί την απόφαση αρνητικής πολιτογράφησης και μάλιστα με προθεσμίες, κάτι που συνιστά αποκατάσταση συνταγματικής νομιμότητας, είναι κάτι το οποίο δε φαίνεται να απασχολεί ιδιαίτερα το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Θα πρέπει λοιπόν να τονιστεί ότι η δικαστική εξουσία οφείλει καταρχήν να υπερασπίζεται τη συνταγματική νομιμότητα χωρίς ιδεολογικές προκαταλήψεις και με αυτοσυγκράτηση. Άλλωστε στους Έλληνες πολίτες, στον λαό δηλαδή της Ελληνικής Δημοκρατίας απόκειται να αποφασίσει κυριαρχικά μέσω του νόμου που ψηφίζουν οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποί του, ποιός και πώς γίνεται κάποιος Έλληνας πολίτης. Στο ζήτημα απόδοσης της ελληνικής ιθαγένειας, ο νομοθέτης και ο νόμος- το προϊόν της δημοκρατικής διαδικασίας- έχουν μοιραία το προβάδισμα, με τα δικαστήρια να περιορίζονται σε οριακό μόνο έλεγχο⁵²

---

⁵² Βλ. Α. Τάκης «Το δικαίωμα στην Ιθαγένεια και η εξουσία του δημοκρατικού νομοθέτη στην πολιτογράφηση», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://www.constitutionalism.gr/2303-to-dikaiwma-stin-ithageneia-kai-i-exoysia-toy-dimok/> (πρόσβαση στις 30.8.2017).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανάλυση της ιδιότητας του πολίτη στην Ελλάδα μέσα από τα νομοθετικά κείμενα μας επιτρέπει να κάνουμε κάποιες γενικές παρατηρήσεις αναφορικά με το ζήτημα αυτό. Καταρχήν, το δίκαιο της ιθαγένειας αποτελεί ένα αναπόσπαστο τμήμα της ελληνικής ιστορίας. Από την επαναστατική περίοδο μέχρι και σήμερα η ιθαγένεια συνιστά ένα απαραίτητο εργαλείο, το οποίο η πολιτεία χρησιμοποιεί, άλλοτε για να συμπεριλάβει και άλλοτε για να αποκλείσει από την πολιτική κοινότητα. Η απάντηση στο ερώτημα «ποιος (δεν) έχει τα προσόντα να είναι Έλληνας», αντιπροσωπεύει κάθε φορά τις μύχιες επιλογές ενσωμάτωσης/αποκλεισμού και εκφράζει με το πιο ξεκάθαρο τρόπο την εξέλιξη της εθνικής ταυτότητας στην Ελλάδα. Στην κατεξοχήν διαφοροποιητική συστατική λειτουργία του δεσμού της ιθαγένειας που συνιστά η διάκριση ημεδαπού και αλλοδαπού, το δίκαιο της ιθαγένειας εισάγει επίσης στο όνομα του γένους την επιπρόσθετη διάκριση ομογενούς και αλλογενούς, τα όρια της οποίας τελούν υπό συνεχή διαπραγμάτευση. Η επίκληση στο γένος, το οποίο αρχικά συνιστά την υπαγωγή στο ελληνορθόδοξο γένος, σημαίνει ότι τα εθνοτικά χαρακτηριστικά που αποδίδονται στην ελληνική ιδιότητα του πολίτη είναι καταρχήν θρησκευτικά, δηλαδή ο εθνοφυλετισμός που παρατηρείται στην ελληνική περίπτωση δεν είναι εθνοτικός αλλά κυρίως θρησκευτικός⁵³.

Η έννοια του γένους, η οποία είναι καθοριστική στη μελέτη της ελληνικής ιθαγένειας, χρησιμοποιείται από τις απαρχές της συγκρότησης του ελληνικού κράτους προκειμένου να συμπεριλάβει στους κόλπους του όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους. Όπως πολύ εύστοχα έχει επισημανθεί [μέσα από το κέλυφος του ιδιότυπου θρησκευτικού εθνοφυλετισμού, η ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα κρύβει έναν πυρήνα βαθύτατου βολонταρισμού, με όλες τις σημασίες του: το «ποιοι είμαστε» έχει όριο το γένος, διότι πρέπει να έχει ένα όριο και το γένος είναι το μόνο ασφαλές στην περίοδο κατά την οποία οριοθετείται το νοερό σύνορο]⁵⁴.

Εν συνεχεία το γένος είναι το κριτήριο βάσει του οποίου η πολιτεία θα αποκλείει όσους κρίνει ότι δεν μπορούν να ανήκουν στους Έλληνες πολίτες. Ενώ

⁵³ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, ό.π., σελ. 278.

⁵⁴ Βλ. Δ. Χριστόπουλος, *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, ό.π., σελ. 278.

κατά την περίοδο που ακολουθεί το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η πολιτεία ανταποκρίνεται στο μαζικό κύμα μεταναστών με τη χρήση του γένους, αυτή τη φορά όμως αποδίδοντας την ομογενειακή ιδιότητα σε ανθρώπους εντός της επικράτειας. Όσοι μπορέσουν να «αποδείξουν» ότι ανήκουν στο γένος υπάγονται στο καθεστώς του ομογενούς, που αποτελεί το εφελτήριο για την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας, ενώ οι υπόλοιποι ακολουθούν την ανηφόρα της διαδικασίας της πολιτογράφησης. Ουσιαστικά η ομάδα αυτή παραμένει στο περιθώριο, διότι συνιστά εθνική απειλή, μέχρι και την εφαρμογή του Ν3838/2010, οπότε δημιουργούνται οι προϋποθέσεις απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας για τα παιδιά μεταναστών μέσω διατάξεων.

Ωστόσο επανερχόμενοι πάλι στην έννοια του γένους, αν και ομολογουμένως κατέχει μία προνομιακή θέση στο δίκαιο της ιθαγένειας, κάτω από το βάρος πολιτικών σκοπιμοτήτων το γένος «ακυρώνεται», με χαρακτηριστικό παράδειγμα την απώλεια ιθαγένειας Ελλήνων «εξ αίματος» που αποσκίρτησαν. Συγχρόνως, αναφορικά με την ομογενειακή πολιτική, η διαφορετική ερμηνεία και χρήση του όρου γένους ακόμα και για τους ίδιους τους ομογενείς (ομογενείς Αλβανίας και ομογενείς πρώην Σοβιετικής Ένωσης) αναδεικνύει με το πιο εύλογο τρόπο ότι το γένος δεν μπορεί πια να χρησιμοποιείται ως εργαλείο απόδοσης της ιδιότητας του πολίτη. Η πραγματικότητα έδειξε ότι η ομογενειακή πολιτική στην Ελλάδα δεν ήταν ιδιαίτερα επιτυχής αλλά κυρίως αυτό που αναδείχτηκε σε συνδυασμό βέβαια και με άλλες εξελίξεις σε διεθνές επίπεδο, είναι η ανάγκη επαναπροσδιορισμού και εκσυγχρονισμού της διοικητικής πρακτικής σε θέματα ιθαγένειας.

Η διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου υπαγορεύει πολιτικές ιθαγένειας που το γένος δεν είναι σε θέση πλέον να προσφέρει, η παραδοχή αυτή εκ μέρους της ελληνικής πολιτείας αν και καθυστερημένα και έχοντας κάνει σοβαρά λάθη στο ζήτημα αυτό, δεν παύει να είναι μία ελπιδοφόρα αλλαγή. Με τη νομοθετική μεταρρύθμιση του 2010 πράγματι η χώρα προσπάθησε να ξεπεράσει τις αγκυλώσεις του παρελθόντος αντιμετωπίζοντας τους αλλοδαπούς επιτέλους ως φορείς δικαιωμάτων. Η δυσάρεστη τροπή που πήρε το ζήτημα αυτό μετά την αναστολή του νόμου από το Συμβούλιο της Επικρατείας και η οποία ακόμα δεν έχει διευθετηθεί, πράγματι δημιουργεί μεγάλη έκπληξη, αλλά συνολικά μπορούμε να ισχυριστούμε, πως η μελέτη της ιδιότητας του πολίτη στην Ελλάδα προκαλεί έκπληξη.

ΠΗΓΕΣ- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

<http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagmatiki-Istoria/>

“Νομική Διάταξιν της Ανατολικής Χέρσου της Ελλάδος” (Νοέμβριος 1821)

“Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος” 1822, ψηφίζεται από την Α’ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου

“Νόμος της Επιδαύρου” 1823, επικυρώνεται από την Β’ Εθνοσυνέλευση του Αστρους

“Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος” 1827 ψηφίζεται από την Γ’ Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας

“Ηγεμονικό Σύνταγμα” 1832

“Σύνταγμα του 1864”

ΦΕΚ 20/Α Νόμος περί Ελληνικής Ιθαγένειας του 1835

ΦΕΚ Α 75/1856 Αστικός Κώδικας

ΦΕΚ 258/Α/ 23.9.1955: Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας

ΦΕΚ 217/Α/10.11.2004: Ν3284/2004

ΦΕΚ Α 49/24.3.2010: Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις.

Αλεξανδρή, Α. (1980) «Οι Έλληνες στην υπηρεσία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1850- 1922». *Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*. Τόμος 23, σ.365-404.

Αναγνωστοπούλου, Σ. (1998) *Μικρά Ασία, 19^{ος} αιώνας- 1919, Οι ελληνοορθόδοξες κοινότητες- Από το μιλλέτ των ρωμιών στο ελληνικό έθνος*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Anderson, B. (1997) «*Φαντασιακές Κοινότητες*»: *Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*. μτφρ Ποθητή Χατζαρούλα, Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.

Βόγλη, Κ. Ε. (2012) «*Έλληνες το γένος*» *Η ιθαγένεια και η ταυτότητα στο εθνικό κράτος των Ελλήνων (1821-1844)*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Γαρδίκια, Κ (2008) « Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα (1821-1923)», στο: *Η Συγκρότηση του ελληνικού κράτους. Διεθνές πλαίσιο, εξουσία και πολιτική του 19^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη, σ.120-145.

Cohen, Louis, Lawrence Manion, and Keith Morrison (2007) *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Δημούλης, Δ. (1996) « Ιδιότητα του Πολίτη και Πολιτικά Δικαιώματα. Λειτουργία και υπέρβαση μιας διαφοροποιητικής κατασκευής», *Περιοδικό Θέσεις, Τεύχος 55*. {Διαδίκτυο}

http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=538&Itemid=29

Ηλιού, Φ. (2003) « Νεοελληνικός Διαφωτισμός», Επιμ. Παγιωτόπουλος, Β. στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*. (Τόμος 2^{ος}) Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, σ. 9-26.

Κιτρομηλίδης, Π. Μ (2003) «Νοερές Κοινότητες» και απαρχές του εθνικού ζητήματος στα Βαλκάνια», Επιμ. Βερέμης Θ. στο: *Εθνική Ταυτότητα και Εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα*, 5^η έκδοση, Αθήνα: Μ.Ι.Ε.Τ. σ. 53-119.

Κόκκινος, Γ. (1997) « Τα Ελληνικά Συντάγματα και η Ιδιότητα του Πολίτη (1844-1927)», *Μνήμων, τεύχος 19*, σ.73-108.

Κουζέλης, Γεράσιμος, Χριστόπουλος, Δημήτρης (2012). *Ιδιότητα του πολίτη. Πολιτικός λόγος, ιστορία και κανόνες σε συγκριτικές προοπτικές*. Εκδόσεις Πατάκη.

Λιάκος, Α. (2005) *Πως στοχάστηκαν το έθνος αυτοί που ήθελαν ν' αλλάξουν τον κόσμο*; Εκδόσεις Πόλις.

Marshall, T.H, and Bottomore, T. (2001). *Ιδιότητα του Πολίτη και Κοινωνική Τάξη*. μτφρ. Στασινοπούλου Όλγα. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Παπασιώπη- Πασιά, Ζ. (1987) *Δίκαιο Ιθαγένειας*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκουλας.

Πατρινέλης, Γ. Χ. (2002) « Οι Φαναριώτες πριν από το 1821». στο: *Εταιρεία Μελέτης της Καθ' Ημάς Ανατολής, Ρωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης*, Τρίτη Επιστημονική Ημερίδα. Αθήνα, σ.15-52.

Σκοπετέα, Ε. (1988) *Το Πρότυπο Βασίλειο και η Μ. Ιδέα. Όψεις του Εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1844)*. Αθήνα: Εκδόσεις Πολύτυπο.

Smith, A. D. (2000) *Εθνική Ταυτότητα*. μτφρ Πέππα Ε. Εκδόσεις Οδυσσέας.

Τάκης, Α. «Το δικαίωμα στην Ιθαγένεια και η εξουσία του δημοκρατικού νομοθέτη στην πολιτογράφηση». (Διαδίκτυο)

Χριστόπουλος Δ (2012), *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης ; Το καθεστώς Ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα.